

III. ŻYCIE NAUKOWE — VIE SCIENTIFIQUE

POLSKA — POLOGNE

MARIA PERZYŃSKA-HOLASOWA (Poznań)

PRZEGLĄD POLSKICH PRAC DOTYCZĄCYCH SŁOWIAŃSZCZYZNY STAROŻYTNEJ I WCZESNOŚREDNIOWIECZNEJ NA PODSTAWIE PUBLIKACJI Z 1982 R. (Z UZUPEŁNIENIAMI ZA LATA POPRZEDNIE)

DZIEJE BADAŃ, INFORMATORY, PRACE O CHARAKTERZE OGÓLNYM

Dzieje i historię powstania Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, a także jego strukturę organizacyjną i główne kierunki działalności zwięźle przedstawił A. Mikołajczyk (1980 a).

W 80 rocznicę powstania Muzeum w Cieszynie jego dzieje i dorobek nauko-wo-dydaktyczny przypomina W. Iwanek (1982).

Z okazji jubileuszu 125-lecia działalności Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk wydana została księga pamiątkowa pod redakcją A. Gąsiorowskiego. W pierwszej części księgi przedstawiono problemy Towarzystwa w trzech okresach jego dziejów: rozbiorowym, międzywojennym i współczesnym. W części drugiej znajdujemy wykaz członków przyjętych przed rokiem 1945, a w aneksie m.in. materiały dotyczące działalności Towarzystwa (*Veritate et Scientia* 1982).

O utworzeniu i wielopłaszczyznowej roli Kompleksowej Ekspedycji Jaćwieskiej z perspektywy 20-lecia jej działalności pisze D. Jaskanisowa (1981). Głównym zadaniem tej placówki było ujęcie w ramy organizacyjne poczynają badawczych nad historią Jaćwieży przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych.

Dotychczasowy stan badań oraz dalsze zamierzenia w studiach nad Jaćwieżą nakreślił zwięźle J. Jaskanis (1981), podkreślając szczególnie wkład archeologii, dzięki której uzyskano nowe jakościowo źródła, pozwalające

zarówno na weryfikację dotychczasowych poglądów jak i dające możliwość nowego spojrzenia na niektóre problemy.

Podsumowanie wyników dotychczasowych badań nad osadnictwem ziem dawnej Jaćwieży i jej pogranicza oraz dalsze plany badawcze w tym zakresie, z historycznego punktu widzenia przedstawił J. Wiśniewski (1981).

Tematem kilku opracowań monograficznych są dzieje osadnictwa polskich miast i regionów. W. Błaszczyk (1982) opracował dzieje miasta Będzina i jego rozwoju urbanistycznego od epoki kamienia do czasów współczesnych na podstawie wieloletnich badań kompleksowych archeologiczno-architektonicznych. Nowe ujęcie dziejów Przemysła od górnego paleolitu aż po średniowiecze przedstawił A. Kunysz (1981) na podstawie materiałów z badań wykopaliskowych 1958 - 1979. Pozwoliły one zaliczyć Przemysł do rzędu jednego z najważniejszych ośrodków Polski wczesnopiastowskiej. Dzieje Sandomierza wraz z szeroko pojętym zapleczem osadniczym od neolitu do pełnego średniowiecza oraz obraz materialnych warunków życia jego mieszkańców opracowali S. Tabaczyński i A. Buko (1981). Wieloletnie badania archeologiczne pozwoliły m.in. uściślić metrykę tego obiektu jako ośrodka grodowo-miejskiego sięgającego początkami połowy X w.

Najstarsze dzieje Kujaw historycznych od starszej epoki kamienia do początków formowania się państwa polskiego, ujęte na szerokim tle porównawczym, przedstawione zostały w monograficznym opracowaniu A. Cofty-Broniewskiej i A. Kośki (1982).

W 1982 r. ukazała się drukiem pierwsza część siódmego tomu Słownika Starożytności Słowiańskich obejmująca hasła na litery Y - Ż (SSS 1982).

Kolejny — 11 tom Polish Archaeological Abstracts, obejmujący abstrakty z 221 publikacji dotyczących różnych okresów chronologicznych, opracowany został przez pracowników Zakładu Archeologii Wielkopolski IHKM PAN w Poznaniu (PAA 1982).

W 15 tomie Informatora Archeologicznego zaprezentowano sprawozdania z badań wykopaliskowych prowadzonych w roku 1981 na 282 stanowiskach w Polsce oraz 12 stanowiskach zagranicznych. Zamieszczono także w formie uzupełnień, sprawozdania z 18 stanowisk badanych w latach poprzedzających rok sprawozdawczy. Tom zawiera także informacje o wynikach badań geofizycznych prowadzonych przez PAN w latach 1978 - 1981 (Inf. Arch. 1982).

Wydany w 1982 r. tom 23 Śląskich Sprawozdań Archeologicznych zawiera 17 komunikatów z badań wykopaliskowych, sondażowych i powierzchniowych prowadzonych przez wrocławski ośrodek archeologiczny na stanowiskach z różnych okresów chronologicznych. Z interesującego nas okresu przedstawiono m.in. wyniki badań ratunkowych przeprowadzonych w r. 1980 w rejonie Gubina, woj. zielonogórskie. Uchwycono pozostałości osadnictwa (ziemianki, jamy gospodarcze i produkcyjne) kultury łużyckiej, grupy gubińskiej kultury jastorfskiej, kultury luboszyckiej z fazy C₂ i C₁ okresu wpływów rzymskich i późnych faz wczesnego średniowiecza (G. Domański); W rejonie wsi Rosowicki Las, woj. opolskie przebadano osadę celtycką z pozostałościami

budowli mieszkalnych i gospodarczych, datowaną ceramiką grafitową, obtaczaną na kole na okres późnolateński (B. Czerska). Na wielokulturowym stanowisku w Nędzy, woj. katowickie oprócz pozostałości osadnictwa z okresu neolitu i wczesnej epoki brązu, natrafiono na osadę z młodszej fazy okresu późnorzymskiego, reprezentowaną przez osiem budowli słupowych, mieszkalnych, gospodarczych i produkcyjnych oraz liczny inwentarz ruchomy, m.in. datujące osadę zapinki brązowe z podwiniętą nóżką. (C. Buško, J. Piekarski, K. Szenic). Cztery fazy użytkowania obiektu, tj. dwie kolejne osady z okresu wpływów rzymskich, gród wczesnośredniowieczny z IX w. i gródek stożkowaty z XIV - XV w., stwierdzono na stanowisku w Kęsku, woj. wrocławskie (H. Pokora). Na grodzisku w Będkowicach, woj. wrocławskie, datowanym ceramiką na VIII - XI w. uchwycono dwie fazy budowy wału kamienno-ziemnego oraz pozostałości bramy wjazdowej (H. Śledzik-Kamińska). W Gilowie koło Niemczy, woj. wałbrzyskie prowadzono badania wykopaliskowe na podgrozdziu, datowanym ceramiką na IX w. Uchwycono relikty zabudowy mieszkalnej i gospodarczej oraz rozpoznano konstrukcje wału wraz z pozostałościami bramy (A. Bal, J. Kaźmierczyk). Ciekawych materiałów dostarczyły badania na grodzisku wczesnośredniowiecznym w Rzymówce, woj. legnickie. Przebadano 18 obiektów mieszkalnych, gospodarczych i produkcyjnych wzniesionych w konstrukcji zrębowej, słupowej i sumikowej, a także liczne jamy, paleniska, 3 groby ciałopalne oraz bogaty inwentarz ruchomy w postaci przedmiotów glinianych, kościanych i metalowych, m.in. elementów uzbrojenia. Stwierdzono dwie fazy użytkowania grodziska w okresie od IX do XI w. (K. Bykowski). Kilkadziesiąt pochówków szkieletowych ułożonych w kręgi wyeksplorowano na cmentarzysku w Niemczy, woj. wałbrzyskie, datowanym na podstawie wyposażenia na drugą połowę X w. (A. Bal, T. Fercowicz, J. Kaźmierczyk). Analizę antropologiczną szkieletów pochodzących z tego cmentarzyska opracował A. Malinowski. Kontynuowano badania cmentarzyska wczesnośredniowiecznego w miejscowości Stary Zamek, woj. wrocławskie. Wyeksplorowano 7 pochówków datowanych kablączkami skroniowymi na X i pierwszą połowę XI w. Natrafiono też na pochówki z wczesnej epoki brązu i okresu wpływów rzymskich (S. Florek). Na zamku w Świdnicy, woj. wałbrzyskie uchwycono dalsze elementy zabudowy wewnętrznej gotyckiej i renesansowej oraz elementy fosy z XIV w. (L. A. Kamiński). W sprawozdaniach opublikowano ponadto założenia programowe oraz informacje o częściowej realizacji rezerwatu archeologicznego we Wrocławiu-Sołtysowicach, obejmującego zespół osadniczy z XII - XIV w. składający się z grodu, podgrodzia i osady otwartej (T. Kaletyn).

Problematykę i wyniki badań na grodzisku w Debreście, prowadzonych w latach 1977 - 78 na ogólnym tle dziejów badań na obszarze Macedonii przedstawili W. Hensel i J. Rauhutowa (1981). Na podstawie analizy stratygrafii i materiałów ruchomych wyróżniono 12 horyzontów chronologicznych, z których najstarszy przypada na przełom neolitu i epoki brązu, a najmłodszy na drugą połowę XII i XIII w. Najintensywniejszy rozwój

osadnictwa przypada na okres wczesnobizantyjski, z którego to okresu pochodzą relikty obwarowania miasta i liczne budowle sakralne. W początkach VII w. osiedli tutaj Słowianie wykorzystując część budowli wczesnobizantyjskich. Na terenie grodziska uchwycono też emmentaryszko datowane na przełom IX/X - XII w.

Całość materiałów archeologicznych z obszarów ziemi obornicko-rogozińskiej od epok najdawniejszych do połowy XIII w., obejmującą pełny inwentarz wszystkich znanych dotychczas stanowisk archeologicznych oraz materiałów luźnych opracował S. Jasnosz (1980).

Wstępne wyniki badań mikroregionu polanowickiego obejmujące rozwój osadnictwa od okresu późnolatańskiego do późnego średniowiecza podaje B. Dzieduszycka (1982).

W. Szenicowa opracowała rezultaty badań wykopaliskowych na wielokulturowym stanowisku osadniczym w Łągiewnikach, woj. bydgoskie, prowadzonych w latach 1975 - 1977. W badanym okresie wyeksplorowano łącznie 1307 różnego rodzaju obiektów ruchomych takich jak: budynki mieszkalne, zabudowania gospodarcze (spichlerze, studnie), produkcyjne oraz pochówki ludzkie i zwierzęce z okresu neolitu, kultury lużyckiej od V okresu epoki brązu do okresu HaC, kultury przeworskiej z okresu wpływów rzymskich oraz wczesnego średniowiecza od IX do XI w. (1982).

Ciągłość osadniczą od okresu neolitu aż po wczesne średniowiecze (VI - VII i X - XIII w.) stwierdzono w wyniku badań wielokulturowego stanowiska w Szarbi, woj. kieleckie. Natrafiono na relikty zabudowań mieszkalnych oraz liczny inwentarz ruchomy, reprezentowany przez ceramikę, wyroby kamienne i żelazne. (B. Baczyńska, U. Maj 1981). Wyniki analizy malakologicznej zespołu mięczaków (ślimaki, małże), z tego stanowiska podaje S. W. Alexandrowicz (1981).

Rezultaty poszukiwań archeologicznych w rejonie górnej Nidzicy, prowadzonych przez Zakład Archeologii Małopolski IHKM PAN w Krakowie, zaprezentowane zostały w formie katalogu obejmującego 164 stanowiska z różnych okresów chronologicznych. (E. Liguzińska-Kruk 1981).

Kwestią wyjaśnienia mechanizmów pojawienia się i upowszechnienia zjawisk stylistycznych w społeczeństwach pradziejowych zajęła się U. Kobylińska (1981). Autorka rozważa jakie pojęcie stylu może być zastosowane racjonalnie i skutecznie w odniesieniu do wytworów artystycznych tych społeczności. Ukazuje również możliwości badawcze archeologii w tej dziedzinie zjawisk.

Na temat niektórych aspektów postępowania badawczego w archeologii wypowiadają się J. Horbaez i Z. Lechowicz (1981). Autorzy uwypuklają niedociągnięcia teoretycznych podstaw tej dyscypliny i postulują konieczność wypracowania takich metod pracy, które zapewnią dostarczenie maksymalnej ilości pełnych i zróżnicowanych treściowo informacji, koniecznych dla interpretacji i rekonstrukcji przyczyn zachodzenia pewnych zdarzeń i faktów czytelnych w materiałach archeologicznych.

Zagadnienie funkcji prahistorii w społeczeństwie współczesnym porusza J. Kmiecinski (1982). Wyróżniające miejsce tej dyscypliny polega zdaniem autora m.in. na tym, że jest ona jedyną nauką mogącą sięgnąć do czasów, z których nie mamy przekazów pisanych oraz dostarcza konkretnego materiału z punktu widzenia fundamentalnego pytania o naturę bytu ludzkiego.

Procesy kształtowania się nawarstwień archeologicznych na stanowiskach wielokulturowych, a w szczególności na osadach typu miejskiego są tematem rozprawy G. Maetzke, E. Pleszczyńskiej i S. Tabaczyńskiego (1981). Autorzy omawiają m.in. kryteria wyróżniania warstw kulturowych i wnioski o ich chronologii na podstawie zespołu zabytków zalegających w ich obrębie. Następnie przedstawiają sposoby prostych zasad następstwa stratygraficznego, analizują przykłady datowania nawarstwień znaleziskami monetarnymi oraz zajmują się sekwencjami stratygraficznymi w odniesieniu do chronologii poszczególnych typów ceramiki. Podejmują również próbę oceny możliwości i ograniczeń wnioskowania o chronologii archeologicznych nawarstwień kulturowych.

Na możliwości szerszego wykorzystania metody modelowej do badań nad gospodarką populacji pradziejowych wskazuje w swym artykule J. Ostoja-Zagórski (1980). Autor przedstawił poszczególne etapy postępowania badawczego i ogólne zasady konstruowania modeli. Następnie zaprezentował wyniki pierwszych prób zastosowania modelu ekologicznego do rekonstrukcji przemian gospodarczych, zachodzących w ciągu okresu halsztackiego w niżowej strefie dorzecza Odry i Wisły. Uzyskane rezultaty pozwoliły stwierdzić, że proponowany model ekologiczny umożliwia podejmowanie prób modelowego ujmowania przeobrażeń gospodarczych zachodzących w innych okresach. A zatem już obecnie istnieje wiele przesłanek wskazujących na przydatność metody modelowej w badaniach prahistorycznych.

Przegląd budownictwa drewnianego na terenie Szwecji od okresu wędrówek ludów do wczesnego średniowiecza jest tematem artykułu R. Barnycz-Gupieniec (1982). Autorka wyróżniła trzy główne okresy rozwoju budownictwa na tym obszarze w czasie od 400 do 1050 r. W ramach tych okresów scharakteryzowała poszczególne typy i konstrukcje domostw oraz typy i rozmieszczenie osiedli. Zwróciła również uwagę na odmienny od polskich, charakter grodów i miast skandynawskich.

Kilka uwag metodycznych dotyczących archeologicznego zdjęcia Polski, zawierają artykuły J. Rydlewskiego i P. Walde-Nowaka (1981) oraz J. Kruka (1981). W pierwszym autorzy zastanawiają się nad adekwatnością terminu „archeologiczne zdjęcie Polski” w stosunku do specyfiki bazy źródłowej oraz nad przydatnością obecnego systemu dokumentacji do badań naukowych. Rozważają też perspektywy obranego kierunku badań, zmierzające do opracowania zgeneralizowanego kwestionariusza na terytorium całego kraju. W drugim artykule przedstawiono i uzasadniono odmienny pogląd na znaczenie terminu „archeologiczne zdjęcie Polski”. W kolejnym opracowaniu omówiono tok postępowania przy realizacji AZP na terenie województwa kaliskiego

oraz wyniki i stan dotychczasowych badań na tym terenie (J. Wojciechowski 1982).

Określeniem przeciętnej wieku, opartej na analizie wieku osobniczego wybranych szkieletów i kości z grobów ciepłopalnych pochodzących z cementarysk badanych przez Kompleksową Ekspedycję Jaćwieską, datowanych na okres od III do VII w., zajął się T. Dzierżykray-Rogalski (1981). Ogólnie zaobserwowano znaczne obniżanie się przeciętnej wieku w momencie zgonu.

Próbie wydatowania nawarstwień kulturowych stanowiska torfowego Całowanie, w woj. warszawskim, za pomocą analizy pyłkowej zaprezentował M. J. Dąbrowski. W wyniku badań uzyskano dane o naturalnych i antropogenicznych zmianach szaty roślinnej tego regionu w okresie ostatnich 12 tys. lat, wskazujące na intensywną działalność człowieka od schyłku paleolitu do czasów historycznych (1982).

Analiza przynależności gatunkowej węgla drzewnych, pochodzących z badań wykopaliskowych prowadzonych w ostatnim 20-leciu na obszarze Pojezierza Suwalsko-Augustowskiego, posłużyła do odtworzenia drzewostanu tego obszaru u schyłku starożytności. Stwierdzono, że był on urozmaicony i bogaty w gatunki, które dzisiaj występują już tylko pojedynczo (B. Czczuga, E. Kłyszczko 1981).

O udziale anatomów weterynaryjnych w powstawaniu oraz rozwoju archeozoologii pisze K. Świeżyński (1982).

H. Młodecka podaje krótką charakterystykę metody derywatograficznej opartej na badaniach zjawisk zachodzących podczas ogrzewania ciała stałego, zaliczanej do grupy termicznych metod analitycznych. Metodę tę zastosowano do badań ceramiki pochodzącej z wykopalisk szczecińskich (1981).

J. Głębecki (1980) zaprezentował ogólne zasady oznaczeń wieku starożytnych wyrobów garncarskich i ceramicznych za pomocą pomiaru termoluminescencji. Metoda ta, obok radiowęglowej, jest bardzo przydatna do ustaleń chronologii bezwzględnej zabytków.

O zastosowaniu akceleratorów, będących cennym uzupełnieniem klasycznej metody radiowęglowej, do oznaczania wieku próbek archeologicznych, pisze H. Bem (1980). Przeprowadzone doświadczenia, polegające na wzbogacaniu próbek w izotop C_{14} drogą termofuzji lub fotolizy przy użyciu lasera, pozwoliły na rozszerzenie zasięgu metody C_{14} do 75 tys. lat.

Charakterystykę działalności i osiągnięcia badawcze Pracowni Radiochemicznej, działającej w obrębie Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, podają A. Kanwiszer i P. Trzeciak (1981). Pracownia przystosowana jest do badań chronologii bezwzględnej obiektów archeologicznych i geologicznych metodą radiowęglową.

Na temat przydatności radiowęglowej metody Libby'ego do określania wieku substancji organicznych wypowiada się J. Chrapan (1980). Zdaniem autora, błędy tej metody wynikają z migracji tychże substancji, wskutek czego dochodzi niekiedy do odmłodzenia badanych próbek drogą infiltracji młodszych składników w środowisku wodnym. Stosowane przez autora eksperymenty

wykazały, że przenikanie do badanych próbek składników różnych czasowo, jest czynnikiem zniekształcającym informacje o wieku badanych przedmiotów.

Z. Czajka zwraca uwagę na konieczność doboru najwłaściwszej metody do badań składu chemicznego monet, z uwagi na znaczną niejednorodność — pierwotną lub wtórną — badanego materiału. Najbardziej przydatna w tym wypadku wydaje się autorce metoda analizy spektrograficznej (1980).

Metody analityczne stosowane w badaniach składu chemicznego stopu używanego do wyrobu monet przedstawił J. Jarominek (1980), wskazując jednocześnie na niemożność wyboru metody idealnej.

Kolejny artykuł poświęcony zastosowaniu metod ilościowych w badaniach numizmatycznych opublikował Z. Żabiński (1982). Autor omówił takie zagadnienia jak linia trendu, przez którą rozumie długofalową tendencję rozwojową, kwestia ścisłości dawnych jednostek ciężaru i cen, oraz stopień dokładności obliczeń.

A. Mikołajczyk (1981) przedstawił historię zbiorów numizmatycznych znajdujących się w Muzeum Archeologicznym i Etnograficznym w Łodzi, podając również alfabetyczny wykaz tych znalezisk. Monety bizantyjskie i indobałtyjskie wchodzące w skład zbiorów wspomnianego Muzeum, w formie katalogu opracowane zostały przez M. Mielcaraka (1981).

W opracowaniu niniejszym uwzględnione zostały ponadto w części bibliograficznej takie pozycje, jak: recenzje i omówienia, polemiki i dyskusje oraz przeglądy bibliograficzne.

STAROŻYTNOŚĆ

Prace materiałowe. Przegląd badań archeologicznych prowadzonych w roku 1980 na terenie Polski, na stanowiskach z epoki brązu i żelaza w języku angielskim opublikowali K. Tunia (1981) i Z. Woźniak (1981).

Monograficzne opracowanie cmentarzyska z okresu wpływów rzymskich w Luboszycach, woj. zielonogórskie, wraz z współczesną pobliską osadą przedstawił G. Domański (1982). Cmentarzysko składało się z dwóch części: starszej z grobami jednostkowymi i młodszej z pochówkami warstwowymi i domniemanym miejscem spaleń na jego skraju. Użytkowane było w okresie od II do IV w. n.e. w trzech kolejnych fazach, odpowiadających trzem fazom rozwoju kultury luboszyckiej. Jest to jedno z najstarszych cmentarzysk występujących na obszarze tej kultury z widocznymi wpływami z obszarów nadłabskich i kultury wielbarskiej. Odkryto tu również ślady pochówków z epoki brązu, okresu przedrzymskiego oraz średniowiecza. W formie aneksów zamieszczono w pracy wyniki ekspertyzy antropologicznej szczątków ciała-palnych (G. Gralla); charakterystykę technologiczną szkielet pochodzących z wyposażenia grobów (A. Girdwoń) oraz wyniki analiz metaloznawczych zabytków żelaznych (A. Mazur i E. Nosek).

Ukazały się komunikaty i sprawozdania z badań wykopaliskowych i son-
dazowych na następujących osadach i cmentarzyskach. Woj. zielonogórskie —
w Jazowie przebadano osadę produkcyjną z młodszego okresu przedrzymskiego
związaną z wytopem żelaza. Odsłonięto budynki mieszkalne, jamy gospodarcze
oraz piece dymarskie i kopulaste. Na podstawie ceramiki okres użytkowania
osady określono na I - III fazę grupy gubińskiej kultury luboszyckiej. Na sta-
nowisku stwierdzono też występowanie osadnictwa neolitycznego, rzymskiego
i wczesnośredniowiecznego (J. Bakszas 1982); woj. opolskie — Materiały
z badań wykopaliskowych prowadzonych przez Muzeum w Raciborzu w 1935 r.
na osadzie kultury przeworskiej z późnego okresu wpływów rzymskich w Opo-
lu — Zakrzowie opublikowała L. Szadkowska (1982). Oprócz licznych ma-
teriałów ruchomych odkryto tu kilkadziesiąt obiektów różnego typu jak:
domostwa, paleniska i in. związane z produkcją żelaza. W Kietrze, na dawnym
cmentarzysku kultury lużyckiej, natrafiono na kilka pochówków szkieleto-
wych z okresu wpływów rzymskich (M. Gedl 1982). Woj. kaliskie — Kilka
grobów ciałopalnych z cmentarzyska kultury przeworskiej w Zadowicach,
opublikowała E. Kaszewska (1980, 1982, 1982a). Do najciekawszych należał
grób szkieletowy nr 773 z unikalnym wyposażeniem m.in. w postaci lusterka
brązowego z oryginalnie zakończoną rączką, które autorka wiąże z celtyckim
kręgiem kulturowym. Pochówek pochodzi z I w. n.e. Woj. sieradzkie — na
cmentarzysku kultury przeworskiej w Strobiniu odkryto dalsze 53 pochówki
ciałopalne z początków okresu lateńskiego oraz z okresu od II w. p.n.e. do
II w. n.e. (B. Abramek 1982). W miejscowości Mała Wieś odsłonięto po-
jedyńczy grób popielnicowy kultury przeworskiej z okresu lateńskiego, wy-
posażony m.in. w ozdobną situlę brązową (A. Kufel-Dziężgowska 1982).
Woj. radomskie — Dwa pochówki zwierzęce — prawdopodobnie kultowe — da-
towane na okres wczesnolateński odkryto na terenie osady wczesnośrednio-
wiecznej w miejscowości Łęczany. Przyпуска się, że mogła tu występować
nekropola zwierzęca, ponieważ są ślady wskazujące na obecność większej
liczby takich pochówków (O. Lipińska 1982). Woj. tarnobrzeskie — kilka-
naście pochówków ciałopalnych z okresu wpływów rzymskich datowanych
na podstawie wyposażenia (ceramika, części ubioru, elementy uzbrojenia,
ozdoby i narzędzia) na przełom fazy B₁/B₂ do przełomu C₂/D wyeksplorowano
na cmentarzysku w Gościeradowie (A. Niewęglowski 1981). Woj. ostro-
łęckie — w miejscowości Kamieńczyk przebadano 5 pochówków ciałopalnych,
wchodzących w skład cmentarzyska kultury przeworskiej z okresu lateńskiego
(T. Dąbrowska 1982). Woj. toruńskie — w Rużu kontynuowano badania
na cmentarzysku ciałopalnym z okresu wpływów rzymskich. Odkryto 25 po-
chówków, kilka palenisk oraz stos kamienny. Na podstawie zapinek brązo-
wych ustalono czas użytkowania cmentarzyska na połowę II - III w.n.e.
(O. Romanowska-Grabowska, J. Janikowski 1982).

Próbie ujęcia całokształtu budownictwa mieszkalnego kultury przeworskiej,
na podstawie publikowanych materiałów z badań wykopaliskowych przedsta-
wiła I. Jadczykowska (1980). Autorka omawia kolejno takie elementy, jak

kształty i rozmiary budynków, konstrukcje ścian i dachów oraz trwałe urządzenia wnętrz, tj. piece i paleniska. Kontynuację form budownictwa kultury przeworskiej obserwuje się w okresie wczesnośredniowiecznym.

Tematem artykułu W. Nowakowskiego (1981) są dwie studnie z osady kultury przeworskiej w Izdebnie Kościelnym, woj. warszawskie. Obie miały cembrowinę drewnianą — jedna z wydrążonej kłody, druga zrębową, umocnioną kamieniami. Obiekty związane są z wcześniejszą fazą użytkowania osady, datowaną ceramiką i zapinkami metalowymi na fazę C₁₋₂ i B₁—C₁ okresu wpływów rzymskich.

B. Chomentowska (1982) opisuje piec wapienniczy, kamienny, z kilkoma poziomami użytkowania, odkryty na terenie osady produkcyjnej w Zygmuntowie, woj. ciechanowskie. Osada datowana jest na przełom okresu przedrzymskiego i wczesny okres wpływów rzymskich.

Bransolety węzowate kultury wielbarskiej z okresu wpływów rzymskich, występujące na obszarze Pomorza, są tematem pracy T. Wójcika (1978). Autor wyróżnił 5 zasadniczych typów z całym szeregiem wariantów i odmian w ich obrębie. Omówił technikę ich produkcji, zdobnictwo, oraz ustalił ramy chronologiczne występowania na fazę B₂—C₁ okresu wpływów rzymskich. Autor wyklucza hipotezę o skandynawskim pochodzeniu bransolet tego typu, mimo licznych analogii z obszarów dorzecza Łaby, Skandynawii i terenów naddunajskich. Ich genezę wywodzi z terenów Noricum i Zachodniej Panonii, na których to obszarach istniała idea zdobienia bransolet stylizowanymi głowami zwierząt. Natomiast podobieństwo bransolet typu pomorskiego do skandynawskich i naddunajskich tłumaczyć należy jako wynik interregionalnego wpływu z terenów Imperium na obszary barbarzyńskiej Europy.

Analizą chronologiczno-typologiczną mieczy obosiecznych z ementarzysk kultury przeworskiej w Chmielowie Piaskowym, woj. kieleckie i Gaci, woj. przemyskie, znajdujących się obecnie w zbiorach Muzeum Archeologicznego w Krakowie, zajęli się M. Biborski, P. Kaczanowski, Z. Kędzierski i J. Stępiński (1981). Wśród przebadanych 29 egzemplarzy wyróżnili importy rzymskie oraz produkty rodzime, pochodzące z ośrodka świętokrzyskiego. Proweniencja pozostałych — odmiennych typologicznie egzemplarzy — prowadzi do różnych części obszaru zajmowanego przez kulturę przeworską. Autorzy podkreślają m.in. przydatność analiz metalograficznych do identyfikacji importów z terenów państwa rzymskiego.

Ci sami autorzy w kolejnym artykule (1979a) podjęli się wstępnej oceny wyników analiz metalograficznych tych samych mieczy i ich przydatności do identyfikacji importów broni rzymskiej znalezionych na obszarach europejskiego barbaricum. Wymienione wyżej badania stanowią nie tylko jedno z głównych kryteriów pozwalających na wyróżnienie importów, ale dostarczają też nowych danych dotyczących technologii produkcji tychże mieczy. Dzięki nim po raz pierwszy np. stwierdzono występowanie dziwerowania na mieczach bez strudzin, a także stosowanie wkładek, tj. technologii znanej dotychczas ze znalezisk pozapolskich.

W kwestii terminologii tzw. mieczy jednosiecznych — broni rozpowszechnionej na Pomorzu od środkowej fazy okresu lateńskiego po okres wpływów rzymskich — wypowiada się T. J. Horbacz (1982). Autor proponuje wprowadzenie terminu kord, co zbliżyłoby używaną przez archeologów terminologię do ogólnych pojęć bronioznawczych, bardziej adekwatnych i jednoznacznych.

O znalezieniu fragmentu formy ceramicznej, służącej do wyrobu krążków mennicznych informuje R. Mycielska (1981). Zabytek znaleziono na terenie osady w Zakrzewie, woj. krakowskie, datowanej na fazę C lub D₁ okresu lateńskiego. Autorka znajduje do niego liczne analogie z obszaru Moraw, Czech oraz Europy Środkowej.

Wyniki analizy technologicznej fragmentów celtyckich (ceramicznych) foremek tego rodzaju, znalezionych na stan, Nowa Huta-Mogiła i Zakrzów podaje M. Wirska-Parachoniak (1981). Obie foremki, choć wykonane z nieco odmiennych surowców mineralnych są produktem rodzimym.

Określeniem cech żelaza wytapianego na Mazowszu w okresie lateńskim i rzymskim oraz ogólną oceną działalności tego ośrodka hutniczego zajął się J. Piaskowski (1981). Autor próbuje określić w przybliżeniu wielkość i zasięg ośrodka oraz ustalić inwentarze produkowanych tu wyrobów żelaznych.

Model analizy idealizacyjno-statystycznej w zastosowaniu do systematyki określonego rodzaju wytworów kulturowych zaprezentowała D. Minta (1980) na przykładzie ceramiki kultury przeworskiej z okresu przed i późnorzymskiego pochodzącej ze stan. 3 w Kruszy Zamkowej, woj. bydgoskie.

Określeniem rodzaju zbóż uprawianych przez plemiona kultury zachodnio-bałtyjskiej, zamieszkujące w I tysiącleciu n.e. dorzecze Czarnej Hańczy, zajęli się B. Czeczuga i W. Kossacka (1981). Na badanym obszarze przewały uprawy jęczmienia i pszenicy. Znano też żyto, owies, proso, groch zwyczajny i bób.

Prace problemowe. Proces kształtowania się i rozwoju osadnictwa na obszarze Mazur wschodnich i Suwalszczyzny we wczesnej epoce żelaza, na podstawie analizy materiałów archeologicznych przedstawiła Ł. Okuliczowa (1981). Autorka wskazuje m.in. na różne kierunki zasiedlania tych obszarów.

Zagadnienie rozwoju osadnictwa w południowo-wschodniej części terytorium jaćwieskiego, od okresu rzymskiego do początków wczesnego średniowiecza, przedstawione zostało w artykule M. Kaczyńskiego (1981). Omawiany region był zdaniem autora przypuszczalnym miejscem kształtowania się w późnym okresie rzymskim lokalnej, augustowskiej, grupy kultury zachodnio-bałtyjskiej.

Własną koncepcję kształtowania się osadnictwa kultury zachodnio-bałtyjskiej na obszarze pojezierza mazursko-suwalskiego, w obrębie grup mragowskiej i węgorzewskiej zaprezentował J. Okulicz (1981). Z tych dwóch zespołów osadniczych uformowały się zdaniem autora pod koniec I tysiąclecia n.e., w rezultacie długotrwałego procesu przekształceń, dwa sąsiadujące ze sobą

zespoły plemienne, Jaćwież — Sudinoi i Galindia, znane ze średniowiecznych przekazów pisanych Ptolomeusza.

Obraz gospodarki kultury przeworskiej na obszarze Małopolski w okresie wpływów rzymskich, na podstawie wyników badań archeologicznych i analiz paleobotanicznych naszkicowała H. Dobrzańska (1981). Autorka omawia również niektóre zagadnienia dotyczące rozwoju wyspecjalizowanych rzemiosł i handlu oraz kwestie kontaktów z imperium rzymskim, których największe nasilenie przypada na drugą połowę II i początek III w. zbiegając się z początkami intensywnego rozwoju gospodarki i ekspansji osadniczej kultury przeworskiej.

Modelową hipotezę rozwoju gospodarczego na obszarze Wielkopolski w okresie trwania kultury przeworskiej, przedstawił T. Makiewicz (1981). Dwa podstawowe czynniki — urodzajne i łatwe w uprawie gleby oraz dostępność rud darniowych — determinowały zdaniem autora w badanym okresie rozwój gospodarczy i kształtowanie się osadnictwa. Opierając się na tych przesłankach wnioskować można, że występowanie kilku silnych skupisk osadniczych w dorzeczu Baryczy i Bzury oraz w rejonie nadwarciańskim, usytuowanych na glebach ubogich i poza zasięgiem szlaku bursztynowego, wskazuje na istnienie na tych obszarach rozwiniętej wytwórczości żelaza, którego produkcja dorównywała skalą ośrodkom świętokrzyskiemu i mazowieckiemu. W chronologii przemian osadniczych na badanym obszarze wyróżnić można dwie fazy rozwojowe, wiążące się z odmiennymi okresami wpływów kulturowych, tj. z okresem oddziaływań kultury celtyckiej i rzymskiej.

Zagadnieniem obrządku pogrzebowego ludności kultury przeworskiej w okresie wpływów rzymskich, głównie od strony problematyki związanej ze świadomością społeczną zajął się A. Niewęglowski (1981a).

Charakterystykę rozwoju obrządku pogrzebowego i przemian zachodzących w jego obrębie w okresie późnolateńskim i rzymskim, na terenie Pomorza przedstawił K. Walenta (1981). Stopniowe przeżywanie się form tradycyjnych i sukcesywne wprowadzanie nowych zwyczajów następowało tutaj pod wpływem oddziaływań szeregu kultur z różnych regionów, m.in. kręgu nadłabskiego i skandynawskiego. Obraz kształtowania się różnych obrządków i wierzeń, zaobserwowany na Pomorzu, w zasadzie zgodny jest z przebiegiem tych samych zjawisk na terenach sąsiednich.

Tematem artykułu K. Czarnockiej (1980) są tzw. groby okazałe z okresu wpływów rzymskich, występujące na obszarze dorzecza Łaby, Polski, Słowacji, Danii i Skandynawii. Charakteryzuje je nieprzeciętne bogactwo wyposażenia, m.in. w importy rzymskie i wyroby barbarzyńskie o cechach interregionalnych oraz odmienny od pozostałych pochówków rytuał pogrzebowy, monumentalność konstrukcji i położenie poza dużymi nekropolami. Autorka wiąże te pochówki z arystokracją plemienną. Kwestionuje również zasadność wydzielenia w ich obrębie dwóch horyzontów czasowych.

O pozostałościach celtyckich w tradycjach ludowych, legendach i mito-

logii pogańskiej pisze J. Rozen-Przeworska (1982). Reminiscencje te, łącznie z coraz liczniejszymi materiałami archeologicznymi są, zdaniem autorki, niepodważalnym dowodem pobytu Celtów na obszarze Małopolski, Śląska i Kujaw w ostatnich wiekach p.n.e. oraz dwóch pierwszych wiekach n.e.

Próbie określenia proveniencji znalezisk terra sigillata na podstawie wyników badań mineralogiczno-petrograficznych i technicznych, ułamków naczyń tego typu, pochodzących z cmentarzyska kultury przeworskiej w Drohlinie, woj. częstochowskie, podjęli P. Kaczanowski i J. Sztwiertina (1980). Konfrontacja wyników analiz badanych materiałów z danymi dotyczącymi wytworów i glin ze znanych warsztatów produkcyjnych naczyń terra sigillata, pozwoliła większości badanych zabytków uznać za wytwory ośrodka w Rhein-zaben.

M. Biborski i P. Kaczanowski (1979) piszą o trudnościach jakich przy identyfikacji importów mieczy rzymskich następuje tradycyjna analiza archeologiczna, oparta na porównywaniu kształtów i wymiarów mieczy. Za niewątpliwe importy — bez pomocy analiz specjalistycznych — uznają autorzy takie formy jak gladiusy krótkie i długie, miecze zwane spatka, przystosowane do walki konnej, miecze zaopatrzone w stemple płatnerskie lub inkrustacje przedstawiające bóstwa rzymskie i znaki legionowe oraz egzemplarze z metalowymi częściami pochew, których forma wskazuje na ich rzymskie pochodzenie.

Zagadnienie napływu dużych monet brązowych na ziemie polskie w ciągu I - III w. n.e. rozważa I. Belkowska (1981). Szczegółowa analiza rozrzutu oraz zróżnicowanej struktury chronologicznej tych zabytków pozwoliła ustalić kierunki ich napływu, związane z przebiegiem głównych szlaków komunikacyjnych — bursztynowym, morskim i pontyjskim.

WCZESNE ŚREDNIOWIECZE

Prace materiałowe. Przegląd badań archeologicznych prowadzonych w 1980 r. na terenie ziem polskich, na stanowiskach z okresu wczesnego średniowiecza, w języku angielskim opublikowała H. Zoll-Adamikowa (1981).

Opublikowane krótkie podsumowanie wyników badań wykopaliskowych z lat 1978 - 1979, prowadzonych w obrębie benedyktyńskiego zespołu klasztornego w Lubiniu, woj. leszczyńskie (stan. 1). Uzyskano m.in. dane pozwalające na podjęcie rekonstrukcji wyglądu kościoła romańskiego oraz klasztoru. Stwierdzono wielofazowość budowy obiektu w ramach okresu romańskiego, sięgającego początkami XI wieku. Jest to jedyne, jak dotąd, w Polsce tak wcześnie datowane założenie obronne, otoczone murem kamiennym o zarysie czworobocznym, z basztami narożnikowymi. Kontynuowano też badania na stanowisku w obrębie parafialnego kościoła św. Leonarda. Ustalono m.in. pierwotną głębokość fundamentów oraz poziom posadzek i cokołów. Stwierdzono kilka

faz przebudowy obiektu. Na zewnątrz kościoła odkryto ementarzysko, związane z całym okresem użytkowania kościoła w ciągu XIII - XVIII w. (Z. Kuratowska 1981).

Ciekawe założenie architektoniczne z przełomu X/XI w., zbliżone do romańskich donżonów mieszkalno-obronnych odsłonięto w Stolpiu, woj. chełmińskie (I. Kutylowska 1982). Był to gródek z pięciokondyganacyjną wieżą obronną, murowaną, w której umieszczono świątynię ośmioboczną na planie krzyża greckiego. Mieszkalno-gospodarczą powierzchnię świątyni warownej uzupełniały dwa budynki konstrukcji szachulcowej wzniesione w południowo-zachodniej i północnej części gródka. Obiekt był przypuszczalnie fundacją książęcą na rzecz zgromadzenia misyjnego eremitów.

W kilku sprawozdaniach i komunikatach przedstawione zostały wyniki badań wykopaliskowych na ementarzyskach i osadach z wczesnego średniowiecza. Rezultatem prac archeologicznych prowadzonych w 1974 r. na terenie Sukiennic w Krakowie było uchwycenie nawarstwień osadniczych z XI - XIII w. oraz nawarstwień średniowiecznych z pozostałościami zabudowań drewnianych i murowanych o charakterze handlowym (kramy). Pozwoliło to na rekonstrukcję dawnej zabudowy przestrzennej Sukiennic (T. Dębowski 1981). W Wiślicy, woj. kieleckie przebadano ementarzysko szkieletowe, użytkowane w kilku fazach w ciągu XI/XII-XVIII w. Odsłonięto 107 pochówków oraz relikty kościoła z XVI w. Uzyskano pozatem dane pozwalające przypuszczać, że już w XII w. w centralnej partii ementarza znajdował się obiekt sakralny (E. Twarowska 1982). W Ruszczynie, woj. Piotrków Trybunalski prowadzono badania na ementarzysku kurhanowym z X - XII w., należącym do grupy nekropoli bez wyposażenia (J. Bednarczyk 1981). W Więzowni koło Warszawy natrafiono na pozostałości osady ze schyłku XII - XIII w. reprezentowanej przez półziemianki mieszkalne, jamy gospodarcze i paleniska (J. Głosik 1982). Ementarzysko szkieletowe z XI - XIII w., z pochówkami wyposażonymi w kabłączki skroniowe, paciorki szklane oraz liczne przedmioty z brązu i żelaza odsłonięto w Ciechanowie, woj. siedleckie (B. Zawadzka-Antosik 1982). Na pojedynczy pochówek ciałałpalny z VIII - IX w. natrafiono na ementarzysku lateńsko-rzymskim w Starej Wsi-Ludwinowie woj. siedleckie (K. Musianowicz 1982). W Kaliszu-Zawodziu uchwycono relikty zabudowy średniowiecznej oraz rozległą warstwę kulturową z wczesnego średniowiecza (E. Pudółko 1982). Półziemiankę datowaną ceramiką na VI - VII w. odkryto na terenie osady w Chwałkowie woj. wałbrzyskie (W. Fabisiak 1982). Na stan. 6 w Starym Zamku, woj. wrocławskie przebadano osadę datowaną na podstawie inwentarza ruchomego na VIII - X w. Odsłonięto zarysy 20 obiektów mieszkalnych i gospodarczych (J. Łodowski 1982).

Ukazały się komunikaty i sprawozdania z badań na grodziskach wczesnośredniowiecznych i średniowiecznych. W Muszynie, woj. nowosądeckie przebadano gródek stożkowaty otoczony wałem kamienno-drewniano-ziemnym i suchą fosą. Natrafiono na dwukondyganacyjną budowlę drewnianą usytuowaną

na majdanie oraz m.in. dużą liczbę militariów wskazujących na wojskowy charakter obiektu datowanego, m.in. monetami węgierskimi, na okres od XI do XV w. (M. Cabalska 1982). Mały jednokondygnacyjny gródek rycerski z połowy XIV w., posiadający nietypową zabudowę w konstrukcji szkieletowo-ramowej przebadano w Dębinie, woj. kieleckie (J. Kuczyński 1982). Zreferowano wyniki badań na terenie Małogoszczy i Bocheńca, woj. kieleckie, podjęte w celu lokalizacji grodu kasztelańskiego znanego ze źródeł pisanych. Na obu stanowiskach natrafiono na nikle ślady osadnictwa wczesnośredniowiecznego, nie związanego z egzystencją grodu (D. Górna 1982a). Wiele obiektów naziemnych gospodarczych i mieszkalnych odsłonięto na grodzisku w Grucznie, woj. toruńskie, datowanym ceramiką na wiek XIV - XV (R. Boguwolski 1981). W Stargardzie woj. szczecińskie natrafiono na fragmenty umocnień obronnych grodu późnośredniowiecznego z drugiej połowy XIII w., zbudowanego na miejscu wcześniejszego założenia grodowego z połowy IX - - XIII w. Rozpoznano jego przebieg i konstrukcje, a także stratyografię, rozplanowanie zabudowy i układ ciągów komunikacyjnych w obrębie grodu (R. Rogosz, T. Nawrołski 1979).

Kilka komunikatów dotyczy badań archeologiczno-architektonicznych prowadzonych w obrębie zamków średniowiecznych.

W Reszlu, woj. olsztyńskie oprócz nawarstwień związanych z budową zamku natrafiono na pozostałości osady wczesnośredniowiecznej (I. Sikorska-Ulfik 1982); Elementy architektoniczne zamku murowanego z XIV w. oraz liczny inwentarz ruchomy w postaci ceramiki, przedmiotów metalowych, kościanych, wyrobów szklanych i monet uchwycono w Małej Nieszawce, woj. toruńskie. Natrafiono tu także na pozostałości nawarstwień starszych z okresu halsztackiego, lateńskiego i wczesnego średniowiecza. (R. Domagała 1982); Na terenie dawnego pałacu biskupów przemyskich w Kreśnie, woj. loco odkryto nawarstwienia późnośredniowieczne z XIV w. z pozostałościami zabudowy poprzedzającej zabudowę pałacu (M. Proksa 1982).

Próbie rekonstrukcji przestrzennej drewnianej zabudowy grodu w Wiślicy przedstawiła D. Górna (1982) na podstawie rezultatów dotychczasowych badań. Wyróżniła dwie fazy zabudowy zamykające się w granicach od IX/X do połowy XI w. Zasadniczym typem zabudowy mieszkalnej w tym okresie była jednoizbowa półziemianka, a zasadniczym typem konstrukcji — konstrukcja słupowa o ścianach plecionkowych. Autorka omawia również rozplanowanie i zagospodarowanie wnętrza domostw.

Wyroby z metali nieżelaznych (brązu, ołowiu, srebra i cyny) z badań wykopaliskowych na Srebrnym Wzgórzu w Wolinie opracował J. Wojtasik (1978). Badane przedmioty pochodzą z nawarstwień osadniczych datowanych na X/XI - XII w. Natrafiono na ślady rodzimej wytwórczości, głównie pracowni złotniczych, w postaci gotowych wytworów, półfabrykatów, surowca, odpadów produkcyjnych, narzędzi i foremek odlewniczych. Nie udało się określić jednoznacznie, czy złotnictwo było rzemiosłem samodzielnym, czy też uprawianym w połączeniu z innymi gałęziami wytwórczości.

H. Malinowska-Łazarczyk (1979) opracowała typologię i chronologię sprzączek i okuć pasa z wczesnośredniowiecznego cmentarzyska w Cedynii. Badane egzemplarze, reprezentowane przez 35 sprzączek brązowych i żelaznych oraz 295 brązowych okuć pasa wchodziły w skład inwentarzy grobowych datowanych na okres od XII do XIV w. Na podstawie kształtu i techniki wykonania wydzieliła autorka 5 grup sprzączek z kilkoma odmianami w ich obrębie oraz 11 grup okuć.

Grot włóczni z XI w. odkryty w Byczynie, woj. opolskie opublikowała D. Wojciechowska (1982).

Kamienna płyta grobowa z inskrypcjami łacińskimi odnaleziona w katedrze gnieźnieńskiej jest tematem artykułu G. Mikołajczyk i B. Bolza (1981). Zabytek datowany na pierwsze dziesięciolecie XI w. jest najstarszym znaleziskiem epigraficznym na ziemiach polskich. Autorzy zamieścili też wyniki analizy paleograficznej oraz tekst napisu.

Kamienną ikoną miniaturową z wyobrażeniem Chrystusa, znalezioną na terenie przycerkiewnego cmentarza grobowego w Czermnie-Czerwieniu, zajął się J. Gurba (1980/1981). Jest to jedyny, jak dotąd, na terenie ziem polskich zabytek bizantyjsko-ruskiej, miniaturowej sztuki sakralnej, datowany na pierwszą połowę XIII w. Ośrodek wytwórczości tego typu zabytków znajdował się na terenie Rusi zachodniej.

W formie przewodnika z obszernym komentarzem po wystawie czasowej opublikowane zostały wczesnośredniowieczne skarby srebrne zawierające m.in. monety arabskie oraz rodzime (A. Mikołajczyk 1982).

O skarbach monet odkrytych na obszarze Litwy, a znajdujących się obecnie w zbiorach Muzeum Historyczno-Etnograficznego w Wilnie informuje artykuł Z. Duksy (1982). Są to skarby z różnych okresów chronologicznych. W publikowanych zbiorach znajduje się również największy w całej Europie skarb grzywien srebrnych z XII - XIII w. zawierający m.in. grzywny litewskie, nowogrodzkie i kijowskie.

Tytuły oraz terminy stosowane na stemplach monet średniowiecznych, oznaczające godność lub status społeczny panów mennicznych, zarówno świeckich jak i duchownych, opracowane zostały przez R. Kiersnowskiego (1982). Występują one przeważnie w wersji łacińskiej, rzadziej greckiej czy też innych językach stosowanych w inskrypcjach monetarnych. Spośród wyróżnionych ponad stu tytułów i terminów tego rodzaju autor omawia przykładowo najważniejsze z nich np. Dominus Noster, Imperator, Emperor itp.

Opracowane zostały wyniki analiz metaloznawczych przedmiotów żelaznych oraz żuźla z cmentarzyska w Czersku, woj. warszawskie (J. Piaskowski, Z. Hensel 1981). Badane przedmioty reprezentują typową wczesnośredniowieczną technologię słowiańską. Wykonane zostały przez miejscowych hutników z metalu uzyskanego z wysokofosforowej rudy bagiennej. Autorzy przypuszczają, że w Czersku obok żelaza wytapiano także stal.

Wyniki badań nad wpływem arsenu na strukturę i właściwości żelaza dymarskiego, na podstawie analizy starożytnych i wczesnośredniowiecznych

przedmiotów żelaznych z Kriviny (Bułgaria) zaprezentował J. Piaskowski (1982).

M. Klichowska (1981) opracowała odciski prosa występujące na polapie pochodzącej z wczesnośredniowiecznej osady w Słupnie, woj. płockie, datowanej na XI - XII w. n.e. Oprócz odcisków prosa zwyczajnego stwierdzono także obecność ziaren jęczmienia, drobnych ziarniaków traw, odciski plewek należących do zbóż oraz odciski liści.

Wyniki laboratoryjnej analizy malakologicznej próbek osadów pobranych z wykopów przy Ozie Budzyńskim w Osowej Górze, woj. poznańskie zaprezentował A. Dzieczkowski (1982). Analiza wykazała trzy typy zgrupowań mięczaków zasiedlających środowiska leśne, zaroślowe i łądowe. Pozwoliła też prześledzić procesy przemian środowiska przyrodniczego w tym rejonie od wczesnego średniowiecza (XI/XII w.) po czasy współczesne.

Wyniki analizy antropologicznej dwóch czaszek ludzkich odkrytych w obrębie paleniska, związanego z bliżej nieokreślonymi praktykami magicznymi na Srebrnym Wzgórzu w Wolinie przedstawili F. Rożnowski i J. Gładkowska-Rzeczycka (1979). Obie należały do osobników młodych, zmarłych w wieku adultus. Reprezentowały typ dynarski z domieszką elementu nordycznego, armenoidalnego, śródziemnomorskiego i laponoidalnego. Zmarli nie byli Słowianami, lecz przybyszami prawdopodobnie z Europy zachodniej. Celowa deformacja czaszki u kobiety była wynikiem zabiegu mającego na celu nadanie głowie typowego dla Słowian kształtu okrągłego. Jest to jedyny wypadek tego rodzaju znany dotychczas z obszarów ziem polskich, w odniesieniu do materiałów wczesnośredniowiecznych.

Próbę rekonstrukcji lokalnej populacji wczesnośredniowiecznej (XII w.) na podstawie materiałów antropologicznych z grodziska Raciąż, woj. bydgoskie daje B. Łuczak (1982).

Prace problemowe. Na niektóre aspekty uwarunkowań społecznych sztuki użytkowej u Słowian wschodnich i zachodnich zwrócił uwagę W. Hensel (1981) na podstawie analizy zjawisk zachodzących na obszarach między Donem a Łabą, w okresie od końca VI do połowy XIII w. Szczególnie interesują autora procesy przechodzenia Słowian ze strefy ideologii pogańskiej w chrześcijańską i w tym zakresie najobszerniej zajął się kwestią społecznych uwarunkowań rzemiosła artystycznego oraz dystrybucją wytworów tej gałęzi wytwórczości w społeczeństwie.

Wiele uwag na marginesie pracy K. Godłowskiego (*Z badań nad zagadnieniem rozprzestrzeniania Słowian w V - VIII w. n.e.*) przedstawił K. Jażdżewski (1980). Autor nie zgadza się z koncepcjami etnicznymi wyżej wymienionego autora, których budowę oparto głównie na selektywnie potraktowanych źródłach archeologicznych przy równoczesnym niedocenianiu możliwości poznawczych innych dyscyplin naukowych.

O początkach formowania się kultury słowiańskiej na podstawie analizy

źródeł archeologicznych pisze W. D. Baran (1981). Proces ten rozpoczął się zdaniem autora na bardzo szerokim terytorium już w IV - V w. n.e.

Rolę i miejsce źródeł archeologicznych w badaniach historycznych dotyczących wczesnego średniowiecza na przykładzie książki A. Cofty-Broniewskiej¹ omówił A. Wyrobisz (1981).

Wiele uwag krytycznych odnośnie do sposobu prowadzenia badań wykopaliskowych w Gubinie, woj. zielonogórskie oraz interpretacji uzyskanych źródeł wysunął T. Nawroński (1978). Niezbyt wnikliwy sposób opracowania materiałów archeologicznych doprowadził zdaniem autora do błędnych wniosków interpretacyjnych, m. in. do nieprawidłowego datowania odsłoniętych relikwów architektonicznych.

Problematyki grodzisk średniowiecznych dotyczy artykuł S. Kołodziej-skiego (1980). Autor postuluje oraz szeroko uzasadnia potrzebę wprowadzenia terminu *grodziec* dla wszystkich obiektów obronnych w Polsce zwanych dotychczas grodziskami stożkowatymi, jako bardziej adekwatnego z uwagi na zróżnicowaną morfologię tych obiektów.

Dzieje i rozwój osadnictwa wczesnośredniowiecznego na Pomorzu oraz przemiany zachodzące w zasiedleniu tego terytorium wraz z ich społeczno-politycznymi uwarunkowaniami przedstawił W. Łosiński (1982). W pierwszych rozdziałach pracy prześledził autor poszczególne fazy kształtowania się osadnictwa na badanym obszarze w okresie od VI do IX w. oraz jego rozmieszczenie w głównych strefach fizjologicznych. W dalszych przeprowadził analizę form osiedli (grody i osady otwarte), a dwa ostatnie poświęcił charakterystyce struktur przestrzennych osadnictwa. Autor wysuwa tezę, że na badanym obszarze, obok małych wspólnot terytorialnych, uznawanych dotychczas za podstawową jednostkę polityczną, egzystowały równoległe co najmniej dwie wspólnoty typu organizacji wielkoplemiennnej. Jeden taki organizm, składający się z 7 małych plemion, lokalizuje w dorzeczu Parsęty i Regi, drugi, liczący od 6 - 8 plemion obejmował Pomorze Gdańskie.

Proces kształtowania się ośrodka miejskiego na terenie Białogardu jest tematem artykułu B. Popielas-Szultki (1981). Jego początki wiążą się z grodem wzniesionym w IX w. oraz czterema osadami przygodowymi funkcjonującymi w ciągu X - XI w. W wieku XII Białogard był centrum zarządu terytorialnego ziemi Białogardzkiej, a także ważnym ośrodkiem kościelnym i handlowym. W połowie XIII w. doszło do powstania prężnej osady rzemieślniczo-handlowej, na terenie której pod koniec XIII w. wytyczono miasto lokacyjne. Początki wykształcania się ośrodka miejskiego sięgają XI w., a w zespole elementów miastotwórczych, obok politycznej roli grodu, dużą rolę odegrało m.in. pośrednictwo w handlu dalekosiężnym i wymiana handlowa z zapleczem wiejskim.

¹ *Zaplecze gospodarcze konwentu OO. Franciszkanów w Inowrocławiu od połowy XIII do połowy XIV w.*, praca zbiorowa pod redakcją A. Cofty-Broniewskiej, Poznań 1979.

Najstarsze dzieje Torunia przedstawione zostały w opracowaniu T. Jasińskiego (1981). Początki osadnictwa wczesnośredniowiecznego w rejonie dzisiejszego miasta przypadają na VII-IX w. Jego rozwój i charakter związany był z dogodnym położeniem tego obszaru na przecięciu Wisły z głównym szlakiem komunikacyjnym, prowadzącym z południowo-zachodnich ziem Polski do Prus. Do tego systemu komunikacyjnego nawiązało też osadnictwo krzyżackie, będące kontynuacją wcześniejszego osadnictwa polskiego.

Próbie rekonstrukcji dziejów osadnictwa wczesnośredniowiecznego na obszarze Płaskowyżu Głubczyckiego w okresie od V/VI do połowy XII w. na podstawie analizy materiałów archeologicznych oraz źródeł historycznych i toponomastycznych zawiera monografia M. Parczewskiego (1981). Autor nie widząc w badanych materiałach nawiązań osadnictwa wczesnośredniowiecznego do osadnictwa późnorzymskiego porusza m.in. problem pochodzenia oraz przynależności plemiennej ludności słowiańskiej, która napłynęła na te tereny około VI/VII w.

Odtworzeniem najstarszych etapów rozwoju przestrzennego i rozplanowania Pyzdr — miasta o nie wyjaśnionej dotychczas megenezie, zajął się A. Wędzki (1982). Początek ośrodkowi miejskiemu, który wykrył się w drugiej połowie XIII w. dał przypuszczalnie gród, dotychczas niezlokalizowany, egzystujący tam już w początkach XIII w.

O najnowszych poglądach na dzieje wczesnośredniowiecznej Łęczycy zwięźle informuje artykuł A. Nadolskiego (1980), w którym podsumowano rezultaty trzydziestoletnich badań wykopaliskowych. Wyróżniono trzy zasadnicze etapy powstawania grodu na przestrzeni od VI do połowy XIV w. Współcześnie z grodem kształtowało się i rozwijało bogate osadnictwo na zapleczu.

Proces kształtowania się osadnictwa późnośredniowiecznego w rejonie Dmosina, woj. skierniewickie przedstawił T. Horbacz i Z. Lechowicz (1982) na podstawie wyników badań stacjonarnych i powierzchniowych, którymi objęto nieobronne osadnictwo wiejskie z XII - XIII w. oraz grodzisko stożkowate z drugiej połowy XIV w. wraz z ukształtowanym wokół niego zapleczem.

W opracowaniu M. Miśkiewiczowej ukazały się dwie obszerne monografie poświęcone dziejom Mazowsza Wschodniego (1981) oraz Mazowsza Płockiego (1982) w okresie wczesnośredniowiecznym obejmującym wieki od VI do XIII. Obie publikacje są podsumowaniem dotychczasowych, wieloletnich badań wykopaliskowych uzupełnionych źródłami pisanymi oraz ustaleniami historiograficznymi. Omówiono w nich szeroko procesy osadnicze zachodzące na tych obszarach oraz związane z nimi zagadnienia gospodarcze, społeczne i ustrojowe. Poruszono też zagadnienia dotyczące wierzeń, zwłaszcza wprowadzania na te tereny chrześcijańskiej ideologii oraz światopoglądu i kultury. Podkreślono uchwytą w materiałach archeologicznych odrębność i specyfikę rozwoju tego regionu wynikającą z przyczyn gospodarczo-społecznych i ustrojowych.

W opracowaniu zbiorowym przedstawione zostały dzieje Sokołowa Po-

dlaskiego i jego regionu w okresie od wczesnego średniowiecza po czasy współczesne. Spośród 11 publikacji archeologa zainteresują przede wszystkim artykuły M. Miśkiewiczowej (1982a) oraz T. Dunin-Wąsowicz (1982). W pierwszym ukazano proces stopniowego zasiedlania tego terenu przez osadników z sąsiedniego Mazowsza oraz ziem ruskich, na przykładzie rozwoju kompleksu osadniczego w Niewiadomej, datowanego na VI - XIII w., składającego się z grodu, kilku osad otwartych i cmentarzyska szkieletowego z grobami w obstawach kamiennych. W drugim artykule przedstawiono rozwój i funkcjonowanie wczesnośredniowiecznej sieci drożnej, lokalnej i tranzytowej, przebiegającej w tej części Podlasia, użytkowanej do końca XIV w.

W wydaniu popularno-naukowym opracowane zostały dzieje Drohiczyzna, woj. białostockie wraz z jego najbliższym zapleczem w okresie od VI do XII w. (K. Musianowicz 1982a). Badany ośrodek odgrywał m.in. ważną rolę jako znaczna faktoria handlowa położona na pograniczu polsko-ruskim.

Wczesnośredniowieczne ołwiarstwo polskie na podstawie materiałów ze 116 stanowisk archeologicznych opracował W. Dziędużyccki (1981), zwracając szczególnie uwagę na zagadnienie rekonstrukcji ówczesnego systemu dystrybucji tego surowca. Na podstawie wyników analiz chemicznych określił parametry jakościowe ołowiu i ustalił szacunek jego zużycia przypadający łącznie, oraz na jeden ośrodek miejski. Rozważono także kwestię cen ołowiu, omówiono działalność grup związanych z jego przetwórstwem, wskazując na dużą rolę ośrodków klasztornych w tym zakresie. Stwierdzono, że surowiec ten mógł znaleźć zastosowanie jedynie w rozwiniętej strukturze państwa.

Ten sam autor w kolejnej pozycji (1981a) zajął się problemem przeobrażeń zachodzących we wczesnośredniowiecznym garncarstwie kruszwickim, na podstawie materiałów z obszaru II podgrodzia oraz wyników analiz specjalistycznych. Autor przeprowadził charakterystykę ceramiki rodzimej i importowanej pod kątem cech morfologiczno-technologicznych i funkcji. Następnie omówił jej związki chronologiczno-przestrzenne, dostrzegalne w zakresie form i zdobnictwa i dalej zajął się zagadnieniem periodyzacji przemian zachodzących w jej obrębie oraz ekonomiczno-społecznymi ich uwarunkowaniami, związanymi z ówczesnymi przeobrażeniami gospodarczo-społecznymi i politycznymi, zachodzącymi w fazie powstawania państwowości polskiej.

Syntetyczne ujęcie wczesnośredniowiecznej wytwórczości skórzanej przedstawiła A. Samsonowicz (1982) na podstawie materiałów archeologicznych oraz przekazów pisanych. W zakres rozważań autorki wchodzi — poza kuśnierstwem — całokształt zagadnień związanych z użytkowaniem skóry w okresie od IX do połowy XIII w. W poszczególnych rozdziałach pracy omówiono: technologię wyprawy skór, asortyment wyrobów skórzanych i technikę ich produkcji oraz formy organizacji wytwórczości rozwijającej się w ramach kilku nurtów, w zależności od przebiegu sytuacji społeczno-politycznej, a więc wytwórczości domowej wykształcającej się w dobie plemiennej; w systemie książeńych wsi służebnych oraz wytwórczość w ramach organizacji państwowej.

M. Głosek i L. Kajzer rozważają zagadnienie znaków i napisów przedstawionych na broni występującej w zabytkach polskiej sztuki gotyckiej (1982). Autorzy porównują je ze znakami przedstawionymi w ikonografii i podejmują próbę wytłumaczenia ich funkcji.

Próbie unifikacji terminologii broni pochodzącej z obszarów Europy, Bliskiego Wschodu oraz Afryki Północnej zaprezentowali M. Gardawski i Z. Żygulski (1982). Proponowany system obejmuje terminy używane w nawnictwie polskim w okresie od X do pierwszej połowy XIX w. oraz wyrazy obce i pochodzenia obcego. Całość materiału obejmującą ponad 1000 terminów i 268 ilustracji podzielono na 7 rozdziałów merytorycznych.

Kilka opracowań dotyczy zagadnień numizmatycznych.

W serii *Kultura Europy wczesnośredniowiecznej* ukazała się praca S. Suchodolskiego (1982) poświęcona dziejom monety europejskiej na terytorium dawnej sukcesji rzymskiej, chronologicznie obejmująca okres od V do X w., czyli od początków mennictwa barbarzyńskiego aż do zmięczenia epoki karolińskiej. Autor ukazał przemiany i główne linie rozwojowe mennictwa zachodnioeuropejskiego na przestrzeni pięciu wieków. Aż do schyłku VII w. obserwuje się na badanych obszarach kontynuację systemu menniczego z okresu późnego cesarstwa, opartego na monometaliźmie złota, ale uwzględniającego też w mniejszym zakresie srebro i brąz. Pod koniec VII i w ciągu VIII w. nastąpiło na tych obszarach przejście od waluty złotej do srebrnej i ukształtowanie się w wyniku reform karolińskich średniowiecznego modelu mennictwa i typu monety. Głównym powodem rozpoczęcia bicia monety przez barbarzyńców były względy ekonomiczne, tj. zapotrzebowanie na pieniądź w formie monetarnej.

Początkom obiegu denarowego na obszarze Polski środkowej i Mazowsza poświęcona jest praca A. Mikołajczyka (1980). Na podstawie analizy skarbów z X i XI w. rysuje autor obraz kształtowania się nowego modelu cyrkulacji pieniężnej opartego na denarze i stopniowego zaniku orientalnej monety srebrnej (dirhemów) co nastąpiło pod koniec X w. Autor omawia też przyczyny zmiany kierunków napływu srebra na te obszary. Schyłek XI w. kończy dominację obcego pieniądza, a w obiegu monetarnym Polski przeważać zaczyna pieniądź rodzimy.

O sile nabywczej pieniądza w okresie wczesnośredniowiecznym pisze Z. Żabiński (1979). Jako jednostkę siły nabywczej przyjmuje autor trofę, tj. koszt podstawowych środków żywności zaspakajających codzienne zapotrzebowanie energetyczne organizmu ludzkiego. Na ziemiach polskich siła nabywcza denarów od czasów Mieszka I do XIII w. kształtowała się w granicach od 15 do 215 trof, w zależności od ciężaru gatunkowego monety.

A. Schmidt (1982) zaprezentował własny pogląd na genezę denarów Bolesława Chrobrego z elementami bizantyjsko-ruskimi. Na podstawie analizy rozrzutu monet tego typu twierdzi, że były to monety pochodzenia rodzimego a miejscem ich produkcji był przypuszczalnie warsztat menniczny na terenie Wielkopolski. Monety te nie pełniły funkcji ekonomicznych, lecz były

niewielkimi emisjami o charakterze manifestacyjnym, mającymi związek z wyprawą kijowską (odzyskanie Grodów Czerwieńskich). Powyższy pogląd autora zakwestionował S. Suchodolski (1982a) opowiadając się za funkcją ekonomiczną i kwestionując przesłanki stanowiące rozumowania A. Schmidta.

Chronologiczny przegląd napisów okolicznościowych umieszczonych na monetach polskich od wczesnego średniowiecza aż po czasy współczesne daje E. Smulski (1982). Autor prezentuje kolejno brakteaty śląskie z XII/XIII w., grosze zakonu krzyżackiego z XV - XVII w., dukaty Zygmunta Starego, monety z czasów Stefana Batorego, Stanisława Augusta i in.

Próbie poznania poglądów Słowian pogańskich na rodzaj życia pozagrobowego podjęła H. Zoll-Adamikowa (1980). Rozpatrując możliwość występowania dwóch typów wyobrażeń, a mianowicie życia pośmiertnego na wzór doczesnego, czyli tzw. żywych trupów oraz życia dusz nieśmiertelnych, skłania się autorka do przyjęcia wariantu drugiego, jako bardziej prawdopodobnego w świetle relacji niektórych źródeł pisanych.

LITERATURA

Wykaz skrótów: Acta Arch. Carp. — Acta Archaeologica Carpathica; Acta Pol. Hist. — Acta Poloniae Historica; Acta UL. — Acta Universitatis Lodziensis; Acta Univ. Wratisl. — Acta Universitatis Wratislaviensis; Annales Univ. MCS. — Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska; Arch. Balt. — Archaeologia Baltica; Arch. Polona — Archaeologia Polona; Arch. Polski — Archeologia Polski; Bad. Fizjogr. nad Pol. Zach. — Badania Fizjograficzne nad Polską Zachodnią; Bibl. Muz. i Ochr. Zab. — Biblioteka Muzealnictwa i Ochrony Zabytków; Biul. Inf. Zarz. Muz. i Ochr. Zab. — Biuletyn Informacyjny Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków; Biul. Lub. Tow. Nauk. — Biuletyn Lubelskiego Towarzystwa Naukowego; Biul. Num. — Biuletyn Numizmatyczny; Ethn. Pol. — Ethnologia Polona; Fontes Arch. Posn. — Fontes Archaeologici Posnanienses; Inf. Arch. — Informator Archeologiczny; Inf. Muz. Grudz. — Informator Muzeum w Grudziądzu; Inv. Arch. — Inventaria Archaeologica; Kom. Arch. — Komunikaty Archeologiczne; Kw. Hist. — Kwartalnik Historyczny; Kw. HKM. — Kwartalnik Historii Kultury Materialnej; Kw. Hist. Nauk. i Techn. — Kwartalnik Historii Nauki i Techniki; Mat. Zachpom. — Materiały Zachodniopomorskie; Op. Roc. Muz. — Opolski Rocznik Muzealny; PAA. — Polish Archaeological Abstracts; Pr. i Mat. MAEL. — Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi; Pr. Kom. Hist. PTPN. — Prace Komisji Historycznej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk; Prz. Hist. — Przegląd Historyczny; Roc. Białost. — Rocznik Białostocki; Roc. Elbl. — Rocznik Elbląski; Roc. Kal. — Rocznik Kaliski; Roc. Kon. — Rocznik Koniński; Roc. Koszal. — Rocznik Koszaliński; Roc. Leszcz. — Rocznik Leszczyński; Roc. Łódz. — Rocznik Łódzki; Roc. Muz. Nar. Kiel. — Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach; Roc. Muz. Tor. — Rocznik Muzeum w Toruniu; Roc. Sąd. — Rocznik Sądecki; Sil. Ant. — Silesia Antiqua; SSS. — Słownik Starożytności Słowiańskich; Spr. Arch. — Sprawozdania Archeologiczne; Spr. z posiedz. Kom. Nauk. — Sprawozdania z posiedzeń Komisji Naukowych PAN; Stud. Hist. — Studia Historyczne; Stud. Mat. do dziej. Wlkp. i Pom. — Studia i Materiały do dziejów Wielkopolski i Pomorza; Stud. Mat. Muz. Okr. Kros. — Studia i Materiały Muzeum Okręgowego w Krośnie; Stud. Mat. z HKM. — Studia i Materiały z Historii Kultury Materialnej; Stud. Mat. z Hist. Wojsk. — Studia i Materiały z Historii Wojskowości; Śl. Kw. Hist. — Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka; Wiad. Num. — Wiadomości Numizmatyczne; Zap. Hist. — Zapiski Historyczne; Zesz. Nauk.

- UJ. — Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego; Zesz. Nauk. U.W. Białost. Pr. Hist. — Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Warszawskiego — Białostockie Prace Historyczne; Ziem. Kuj. — Ziemia Kujawska.
- Abramek B. 1982, *Badania archeologiczne Muzeum Ziemi Wieluńskiej w 1982 r.*, Biul. Inf. Zarz. Muz. i Ochr. Zab., Nr. 146, s. 1 - 2.
- Abramowicz A. 1981, *Początki zainteresowań metodą antyczną w Polsce*, Pr. i Mat. MAEŁ., Seria Numizmatyczna i Konserwatorska, 1, 1982, s. 81 - 91.
- Alexandrowicz S. W. 1981, *Zespoły mięczaków z osadów górnego holocenu w Szarbi, kolo Skalbierza*, Spr. Arch., 33, s. 183 - 189.
- Baczyńska B., Maj U. 1981, *Wstępne wyniki badań na stanowisku wielokulturowym w Szarbi, woj. Kielce*, Spr. Arch., 33, 1982, s. 165 - 181.
- Baran W. D. 1981, *Początki kultury słowiańskiej we wczesnym średniowieczu*, Acta Arch. Carp., 21, 1982, s. 67 - 88.
- Baranowski H. 1982, *Bibliografia historii Pomorza Wschodniego i Zachodniego oraz krajów regionu Bałtyku za rok 1980*, Zap. Hist., 47/2, s. 131 - 216.
- Baranowski T., Wielowiejski J. 1981, *Ziemia kujawska u schyłku starożytności polem. na marginesie książki A. Cofty-Broniewskiej pt. Grupa kruszańska kultury przeworskiej ...* Poznań 1979, Ziem. Kuj. 6, s. 159 - 171.
- Bakszas J. 1982, *Osada z młodszego okresu przedrzymskiego w Jazowie, w woj. zielonogórskim*, Acta Univ. Wratisl., Studia Archeologiczne 11, s. 173 - 202.
- Barnycz-Gupieniec R. 1982, *Przegląd budownictwa drewnianego na terenie Szwecji od okresu wędrówek ludów do wczesnego średniowiecza*, Acta UL., Folia Archaeologica, 2, s. 41 - 53.
- Bednarczyk J. 1981, *Wczesnośredniowieczne cmentarzysko kurhanowe w Ruszczyńcu, stan. 3, gm. Kamieńsk, woj. Piotrków Trybunalski*, Spr. Arch., 33, 1982, s. 149 - 163.
- Bełkowska I. 1981, *Napływ dużych rzymskich monet brązowych na ziemię polskie w I - III w. n.e.*, Wiad. Num., 25, z. 3/4, 1982, s. 121 - 153.
- Bem H. 1980, *Zastosowanie akceleratorów do oznaczania wieku próbek archeologicznych*, Pr. i Mat. MAEŁ., Seria Archeologiczna 27, 1982, s. 229 - 233.
- Bieńkowski W. 1982, *Rec: Dzieje Warmii i Mazur w zarysie, T. 1. Od pradziejów do 1870 roku*, Warszawa 1981, zam. w: Stud. Hist., 25, z. 3/4, s. 495 - 503.
- Biborski M., Kaczanowski P. 1979, *Z badań nad zagadnieniem identyfikacji importów mieczy rzymskich z okresu wczesnego cesarstwa*, Spr. z posiedz. Kom. Nauk., 23/2, 1982, s. 288 - 290.
- Biborski M., Kaczanowski P., Kędzierski Z., Stępiński J. 1979, *Wstępna ocena wyników analiz metaloznawczych mieczy z cmentarzysk w Chmielowie Piaskowym, woj. Kielce i Gaci, woj. Przemyśl a zagadnienie identyfikacji importów broni rzymskiej w świetle badań technologicznych*, Spr. z posiedz. Kom. Nauk., 23/2, 1982, s. 290 - 292.
- 1981, *Miecze obosieczne z cmentarzyska kultury przeworskiej w Chmielowie Pisakowym, woj. Kielce i Gaci, woj. Przemyśl, w świetle analizy archeologicznej i badań metaloznawczych*, Spr. Arch., 33, 1982, s. 99 - 133.
- Błaszczczyk W. 1982, *Będzin przez wieki. Dzieje miasta i jego rozwoju urbanistyczno-przestrzennego od średniowiecza do połowy XX wieku na podłożu osadnictwa w starożytności i wczesnym średniowieczu*, Poznań, ss. 877.
- Br. M. 1981, Om.: Cetwiński Marek, *Rycerstwo śląskie do końca XIII w. Pochodzenie — gospodarka — polityka*, Wrocław 1980, zam. w.: Acta Pol. Hist., 44, 1982, s. 223 - 224.
- 1981a, Om.: Leciejewicz Lech, *Normanowie*, Wrocław 1979, Ossolineum, Seria Kultura Europy wczesnośredniowiecznej, 8. zam. w: Acta Pol. Hist., 44, 1982, s. 229 - 230.
- 1981b, Om.: Szymański Wojciech, Dąbrowska Elżbieta, *Awarzy, Węgrzy*. Wrocław 1977. Ossolineum, Seria Kultura Europy wczesnośredniowiecznej, 5. zam. w: Acta Pol. Hist., 44, s. 235 - 236.

- Boguwolski R. 1981, *Wyniki badań archeologicznych średniowiecznego grodziska w Grucznie, woj. toruńskie*, Inf. Muz. Grudz. 22/2, s. 4 - 10.
- Borkowski J., Michalak H. 1982, Rec.: *Tomaszów Mazowiecki. Dzieje miasta*, Warszawa 1980, zam. w: Roczn. Łódz. 31, s. 307 - 313.
- Buchowski M. 1981, Rec.: Henryk Łowmiański, *Religia Słowian i jej upadek (w VI - XII w.)*, Wrocław 1987, zam. w: Ethn. Pol. 7, 1982, s. 143 - 145.
- Buko A. 1980, Rec.: Gardin Jean-Claude, *Une archéologie théorique*, zam. w: Archeologia, 31, 1982, s. 229 - 232.
- Cabalska M. 1982, *Zespół osadniczy w Muszynie, województwo Nowy Sącz, Gródek*, Roczn. Sąd., 17, s. 275 - 289.
- Chomentowska B. 1982, *Przyczynki do znajomości wapiennictwa w młodszym podokresie wpływów rzymskich na Mazowszu, Światowit*, 35, s. 109 - 116.
- Chrapan J. 1980, *Błędy metody 14C spowodowane migracją substancji organicznych*, Pr. i Mat. MAEŁ., Seria Archeologiczna 27, 1982, s. 215 - 219.
- Cofta-Broniewska A., Kośko A. 1982, *Historia pierwotna społeczeństw Kujaw*, Warszawa - Poznań, ss. 285. Bydgoskie Towarzystwo Naukowe. Prace Wydziału Nauk Humanistycznych, Seria C, nr 25.
- Czacharowski A. 1981, Rec.: *Historia Gdańska, T. 1. Do roku 1454*, Praca zbiorowa pod redakcją Edmunda Cieślaka, Gdańsk 1978, Wydawnictwo Morskie, zam. w: Acta Pol. Hist., 44, 1982, s. 186 - 191.
- Czajka Z. 1980, *Zastosowanie metod spektrograficznych w numizmatyce*, Spr. z posiedz. Kom. Nauk., 24/2, 1982, s. 298 - 299.
- Czarnecka K. 1980, *Groby okazałe a kontakty między imperium rzymskim i Barbaricum w III wieku*, Archeologia 31, 1982, s. 186 - 192.
- Czeczuga B., Kossacka W. 1981, *Rośliny uprawne z obszaru zachodniobałtyjskiej kultury okresu rzymskiego w dorzeczu Czarnej Hańczy*, Roczn. Białost., 14, 1982, s. 217 - 222.
- Czeczuga B., Klyszejko E. 1981, *Drzewostan obszaru jaćwieskiego u schyłku starożytności*, Roczn. Białost., 14, 1982, s. 209 - 215.
- Dąbrowska T. 1982, *La Tène III dans le nord-est de la Pologne*, Inv. Arch., 48, Pl. 290 - 294.
- Dąbrowski M. J. 1982, *Analiza pyłkowa torfowiska Całowanie (woj. warszawskie)*, Arch. Polski, 26/2, s. 269 - 294.
- Derwich M. 1982, Rec.: J. Rosen-Przeworska, *Spadek po Celtach*, Wrocław 1979, zam. w: Arch. Polski, 26/2, s. 457 - 462.
- Dębowski T. 1981, *Badania archeologiczne Sukiennic Krakowskich*, Kw. HKM., 29/4, 1982, s. 451 - 462.
- Dobrzańska H. 1981, *Z zagadnień gospodarki ludności kultury przeworskiej w okresie rzymskim na obszarze Małopolski*, Acta Arch. Carp., 21, 1982, s. 259 - 271.
- Domański G. 1982, *Cmentarzysko w Luboszycach (II - IV w.)*, Wrocław, 1982, ss. 228, Polska Akademia Nauk Oddział we Wrocławiu, Prace Komisji Nauk Humanistycznych 12.
- Drozdek A. 1982, Rec.: *Raisonnement et méthodes mathématiques en archéologie*, Paris 1977, [zbiór artykułów] zam. w: Sil. Ant., 24, s. 239 - 241.
- Duksa Z. 1982, *Skarby monetarne na Litwie*, Biul. Num., 10, s. 192 - 193.
- Dunin-Wąsowicz T. 1982, *Wczesnośredniowieczna sieć drożna na Podlasiu*, w: *Dzieje Sokółowa Podlaskiego i jego regionu*, s. 41 - 57.
- Dygo M. 1981, Om.: Kuczyński Stefan K., *Pieczęcie książąt mazowieckich*, Wrocław 1980, Ossolineum, zam. w: Acta Pol. Hist., 44, s. 228 - 229, 1982.
- 1981b, Om.: Nadolski Andrzej, *Broń i strój rycerstwa polskiego w średniowieczu*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo, Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk 1979, zam. w: Prz. Hist., 72/4, 1982, s. 786 - 787.

- Dzieduszycka B. 1982, *Kompleks polanowicki w okresie wpływów rzymskich i w okresach wczesno- i późnośredniowiecznym (wstępne wyniki badań)*, Kom. Arch., Badania wykopaliskowe na terenie województwa bydgoskiego w latach 1973 - 1979, Bydgoszcz, s. 165 - 194.
- Dzieduszycki W. 1981, *Z badań nad wczesnomiejskim ołwiarstwem polskim*, Spr. Arch., 33, 1982, s. 233 - 234.
- 1981a, *Wczesnomiejska ceramika kruszwicka w okresie od połowy X w. do połowy XIV w.* Wrocław, 1982, ss. 205, PAN, Instytut Historii Kultury Materialnej.
- Dzieje Sokolowa Podlaskiego i jego regionu*, Praca zbiorowa pod redakcją Józefa Kamińskiego, Warszawa 1982, ss. 349, PWN, Prace Mazowieckiego Ośrodka Badań Naukowych 35.
- Dzierżykraj-Rogalski T. 1981, *Z problematyki badań nad demografią dawnych mieszkańców ziem jaćwieskich*, Roczn. Białost. 14, 1982, s. 203 - 208.
- Dzięczkowski A. 1982, *Subfosylne mięczaki (Mollusca) z osadów przy ozie Budzyńskim w Wielkopolskim Parku Narodowym*, w: Bad. Fizjogr. nad Pol. Zach., T. 33, s. 147 - 157. Seria C, Zoologia.
- Gałązka T. 1982, *Bibliografia historii Elbląga i województwa za lata 1977 - 1978*, Roczn. Elbl., 9, s. 317 - 322.
- Gardawski M., Żygulski Z. 1982, *Słownik terminologii uzbrojenia historycznego*, Bibl. Muz. i Ochr. Zab., Seria B, 71, ss. 116.
- Gedl M. 1982, *Kietrz, woj. Opole, st. 1*, Sil. Ant., 24, s. 208 - 213.
- Gębicki J. 1980, *Datowanie termoluminescencyjne*, Pr. i Mat. MAEŁ., Seria Archeologiczna 27, 1982, s. 221 - 227.
- Głosek M., Kajzer L. 1982, *Uwagi o znakach na broni w polskiej sztuce gotyckiej*, Roczn. Muz. Tor., 8, s. 67 - 104.
- Głosik J. 1982, *Osada ze schyłku wczesnego średniowiecza w Wiązowni koło Warszawy*, Biul. Inf. Zarz. Muz. i Ochr. Zab., 145, s. 4.
- Głuszek S., Malcówna A., Perzanowska J. 1982, *Bibliografia historii Polski za rok 1980*, Wrocław, ss. 434.
- Górna D. 1982, *Drewniana zabudowa grodu wiślickiego*, Światowit, 35, s. 129 - 164.
- 1982a, *Wyniki badań archeologicznych prowadzonych w latach 1973 - 1974 w Malogoszczu i Bocheńcu woj. kieleckie*, Światowit, 35, s. 165 - 193.
- Gurba J. 1980/1981, *Kamienna ikona z wyobrażeniem Chrystusa z Czermina-Czerwienia*, Annales Univ., MCS., 35/36, 1982, Sectio F, Humanoria s. 25 - 29.
- Hensel W. 1981, *Les aspects sociologiques de l'art mineur slave du haut Moyen-Âge*, Arch. Polona, 20, 1982, s. 7 - 25.
- Hensel W., Rauhutowa J. 1981, *Archaeological Research at Debrešte, Macedonia, in 1974 - 1978*, Arch. Polona, 20, 1982, s. 191 - 225.
- Hertel J. 1982, Rec.: Cetwiński Marek, *Rycerstwo śląskie do końca XIII wieku. Pochodzenie — gospodarka — polityka*, Wrocław, 1980, zam. w: Kw. Hist., 89, nr 2/3, s. 484 - 486.
- Horbacz T. J., Lechowicz Z. 1981, *O wybranych aspektach poznania w archeologii*, Arch. Polski, 26/2, 1982, s. 403 - 409.
- 1982, *Przyczynek do problematyki osadnictwa późnośredniowiecznego i nowożytnego w rejonie Dmosina, województwo sieradzkie*, Roczn. Łódz., 32, s. 275 - 303.
- Horbacz T. J. 1982, *W sprawie tzw. miecza jednosiecznego*, Acta UL., Folia Archaeologica, 2, s. 35 - 40.
- Informator Archeologiczny, Badania rok 1981, Warszawa 1982, ss. 338.
- Iwanek W. 1982, *Z dziejów muzealnictwa w Cieszynie (w 80-lecie istnienia Muzeum)*, Biul. Inf. Zarz. Muz. i Ochr. Zab., 145, s. 99 - 102.
- Jadczykowa I. 1980, *Z zagadnień budownictwa mieszkalnego ludności kultury przeworskiej na ziemiach polskich*, Pr. i Mat. MAEŁ., Seria Archeologiczna 27, 1982, s. 9 - 21.

- Janikowski J., Domagała R. 1982, *Wyniki badań archeologicznoarchitektonicznych na zamku w Małej Nieszawce, woj. Toruń*. Roczn. Muz. Tor., 8, s. 47 - 66.
- Jarmolik W. 1981, Rec.: Szttychow G. W. *Goroda polockoj ziemi (IX - XIII ww.)*, Nauka i Technika, Mińsk 1978, zam. w: Prz. Hist., 72/3, 1982, s. 541 - 544.
- Jarominek J. 1980, *Wybrane metody badania monet*, Spr. z posiedz. Kom. Nauk., 24/1, 1982, s. 10 - 11.
- Jasiński T. 1981, *Początki Torunia na tle osadnictwa średniowiecznego*, Zap. Hist., 46/4, s. 5 - 34.
- Jaskanis D. 1981, *Rola Kompleksowej Ekspedycji Jaćwieskiej w tworzeniu dorobku BTN i muzeów w regionie białostockim*, Roczn. Białost., 14, 1982, s. 11 - 20.
- Jaskanis J. 1981, *Jaćwież w badaniach archeologicznych. Stan i perspektywy badawcze*, Roczn. Białost., 14, 1982, s. 49 - 67.
- Jasnosz S. 1980, *Materiały i studia do dziejów osadnictwa strożytnego i wczesnośredniowiecznego ziemi Obornicko-Rogozińskiej (Część I)*, Fontes Arch. Posn., 31, 1982, s. 1 - 144.
- Jażdżewski K. 1980, *Jak patrzeć na zasiedziałość i rozprzestrzenienie Słowian w Europie Środkowej i Środkowo-Wschodniej w starożytności i w początkach wczesnego średniowiecza?*, Pr. i Mat. MAEŁ., Seria Archeologiczna 27, 1982, s. 195 - 213.
- K. A. 1981, Om.: *Historia Starego Sącza od czasów najdawniejszych do 1939 roku*. Red. Henryk Barycz. Kraków 1979, Wydawnictwo Morskie, zam. w.: Acta Pol. Hist., 44, 1982, s. 221.
- 1981a, Om.: *Dzieje Świecia nad Wisłą i jego regionu*, Vol. I. Red. Kazimierz Jasiński, Warszawa 1979, PWN., zam. w: Acta Pol. Hist., 44, 1982, s. 221.
- Kaczanowski P., Sztwiertina J. 1980, *Badania nad identyfikacją znalezisk terra sigillata na podstawie badań mineralogiczno-petrograficznych i technicznych*, Spr. z posiedz. Kom. Nauk., 24/1, 1982, s. 5 - 7.
- Kaczyński M. 1981, *Południowa strefa osadnictwa bałtyjskiego na obszarze Jaćwieży w I tys. n.e.*, Roczn. Białost., 14, 1982, s. 169 - 201.
- Kajzer L. 1982, Rec.: Belo Pola, *Hrady a kaštele na východnom Slovensku*, Košice 1980, zam. w: Kw. HKM., 30/2, s. 257 - 258.
- Kanwiszer A., Trzeciak P. 1981, *Oznaczanie chronologii bezwzględnej metodą radiowęglową w Pracowni Muzeum Archeologicznego i Entograficznego w Łodzi*, Pr. i Mat. MAEŁ., Seria Numizmatyczna i Konserwatorska 1, 1982, s. 103 - 119.
- Kaszewska E. 1980, *Grób 773 z Zadowic w woj. kaliskim*, Pr. i Mat. MAEŁ., Seria Archeologiczna 27, 1982, s. 185 - 193.
- 1982, *Omentarzyisko ciałopalne w Zadowicach w województwie kaliskim*, Biul. Inf. Zarz. Muz. i Ochr. Zab., 146, s. 94 - 98.
- 1982a, *Sépulture à incinération à fosse no 750, 773, Zadowice 1, comm. de Godziesze Wielkie, dep. de Kalisz*, Inv. Arch., Fasc. 47, Pl. 286 - 288.
- Kaszewska E., Kufel-Dzierzgowska A. 1982, *La Tène III, Civilisation de Przeworsk*, Inv. Arch., 47, Pl. 286 - 289.
- Kiersnowski R. 1982, *Tytuł władcy na stemplach monet średniowiecznych*, Wiad. Num. 26, z. 1 - 2, s. 1 - 17.
- Klichowska M. 1981, *Wczesnośredniowieczne ślady prosa zwyczajnego Panicum Miliaecum L. na polępie ze Słupna, gmina Borowiczki, woj. Płock*, Spr. Arch., 33, 1982, s. 135 - 136.
- Kmieciński J. 1982, *Funkcja prahistorii we współczesnym społeczeństwie*, Acta UL., Folia Archaeologica 2, s. 3 - 11.
- Kobylińska U. 1981, *Sambian Style in the Early Roman Period: the Problem of Origin and Development of Aesthetic Norms*, Arch. Polona, 20, 1982, s. 123 - 158.
- Kolendo J. 1980, Rec.: Abramowicz Andrzej, *Urny i Ceraunie*, Acta Arch. Lodz., 27, Łódź 1979, zam. w: Archeologia 31, 1982, s. 239 - 240.

- Kołodziejski S., 1980, *Problematyka badań średniowiecznych grodzców w Małopolsce*, Spr. z posiedz. Kom. Nauk., 24/2, 1982, s. 302 - 304.
- Kosman M. 1982, Rec.: *Dzieje ziemi gostyńskiej*, Praca zbiorowa pod redakcją Stanisława Sierpowskiego, Poznań 1979., zam. w: Roczn. Leszcz., 6, s. 9 - 27.
- Kramarek J. 1982, Rec.: *Lodowski Jerzy, Dolny Śląsk na początku średniowiecza (VI - X w.), Podstawy osadnicze i gospodarcze*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, 1980, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, z am. w: Sil. Ant.: 24, s. 235 - 238.
- Kruk J. 1981, *W sprawie archeologicznego zdjęcia Polski* [dysk.], Spr. Arch., 33, 1982, s. 241 - 243.
- Kuczyński J. 1982, *XIV-wieczny gródek w Dębiniu, woj. kieleckie, gmina Nowa Słupia*, Roczn. Muz. Nar. Kiel., 12, s. 211 - 223.
- Kufel-Dzierzgowska A. 1982, *Tombe à urne cinéraire No 2, Mala Wieś 5, comm. de Konopnica, dep. de Sieradz*, Inv. Arch., 47, Pl. 289.
- Kunysz A. 1981, *Przemysł w pradziejach i we wczesnym średniowieczu*, Przemysł, Muzeum Okręgowe w Przemyslu, Biblioteka Muzealna t. I.
- Kurnatowska Z. 1980, *Wyniki badań archeologicznych na terenie klasztoru benedyktynów w Lubiniu w województwie leszczyńskim*, Spr. z posiedz. Kom. Nauk., 24/1, 1982, s. 1 - 3.
- Kutyłowska I. 1982, *Zabytkowy zespół z wczesnego średniowiecza w Stolpiu, woj. chełmskie. Ostatnie wyniki badań archeologiczno-architektonicznych*, Biul. Lub. Tow. Nauk., Sectio A, Humanistyka, 24/1, s. 43 - 51.
- Liguzińska-Kruk Z. 1981, *Poszukiwania archeologiczne w dorzeczu górnej Nidzicy*, Spr. Arch., 33, 1982, s. 191 - 214.
- Lipińska O. 1982, *Pochówki zwierzęce (?) w miejscowości Łęczany w woj. radomskim*, Biul. Inf. Zarz. Muz. i Ochr. Zab., 144, s. 3 - 4.
- Lodowski J. 1982, *Osadnictwo wczesnośredniowieczne w Starym Zamku, woj. Wrocław*, Sil. Ant., 24, s. 135 - 149.
- Łosiński W. 1982, *Osadnictwo plemienne Pomorza (VI - X w.)*, Wrocław, Zakł. Nar. im. Ossolińskich, ss. 308.
- Łuczak B. 1982, *Rekonstrukcja antropologiczno-demograficzna XII-wiecznej populacji z grodziska Raciąż (pow. tucholski)*, Acta UL., Folia Archaeologica 2, s. 87 - 161.
- Maetzke G., Pleszczyńska E., Tabaczyński St., 1981, *Problems of Inference Based on Stratigraphic Sequence. A Tentative Model*, Arch. Polona, 20, 1982, 159 - 176.
- Makiewicz T. 1981, *Główne momenty przemian gospodarczych na terenie Wielkopolski w okresie przedrzymskim i rzymskim*, Acta Arch. Carp., 21, 1982, s. 247 - 258.
- Malinowska-Łazarczyk H. 1979, *Typologia i chronologia sprzączek i okuć pasa z cmentarzyska w Cedyni*, Mat. Zachpom., 25, 1982, s. 93 - 106.
- Mielczarek M. 1981, *Monety grecko-bizantyjskie i indo-baltyjskie w zbiorach Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi*, Pr. i Mat. MAEŁ., Seria Numizmatyczna i Konserwatorska, 1, 1982, s. 69 - 80.
- Mikołajczyk A. 1980, *Początki obiegu denarowego w Polsce Środkowej i na Mazowszu*, Pr. Mat. MAEŁ., Seria Archeologiczna, 27, 1982, s. 235 - 270.
- 1980a, *Pięćdziesiątolecie Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi*, Pr. i Mat. MAEŁ., Seria Archeologiczna, 27, 1982, s. 5 - 7.
- 1981, *Zbiory numizmatyczne Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi*, Pr. i Mat. MAEŁ., Seria Numizmatyczna i Konserwatorska, 1, 1982, s. 5 - 67.
- 1982, *Wczesnośredniowieczne skarby srebrne w Polsce*. Przewodnik po wystawie czasowej, Łódź, Biblioteka Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, nr. 18.
- Mikołajczyk G., Bolz B. 1981, *Le plaque de Gniezno avec une inscription des débuts du XIe siècle*, Arch. Polona, 20, 1982, s. 271 - 277.
- Minta D. 1980, *O metodzie systematyki wytworów kulturowych (na podstawie ceramiki naczyniowej z Kruszy Zamkowej, stan. 3 Fontes Arch. Posn.)*, 31, 1982, s. 145 - 183.

- Miśkiewicz M. 1981, *Mazowsze wschodnie we wczesnym średniowieczu*, Warszawa, ss. 237, Rozprawy Uniwersytetu Warszawskiego.
- 1982, *Mazowsze Płockie we wczesnym średniowieczu*, Płock, ss. 283.
- 1982a, *Kompleks osadniczy w Niewiadomej, woj. siedleckie na tle osadnictwa Środkowego Pobuża we wczesnym średniowieczu*, w: *Dzieje Sokolowa Podlaskiego i jego regionu*, s. 7 - 40.
- Młodecka H. 1981, *Derywatografia w badaniach zabytkowej ceramiki*, Pr. i Mat. MAEŁ., Seria Numizmatyczna i Konserwatorska, 1, 1982, s. 121 - 128.
- Musianowicz K. 1982, *Ciałopalny grób ze Starej Wsi-Ludwinowa, woj. siedleckie na tle wczesnośredniowiecznych pochówków z VI - IX w.*, Światowit, 35, s. 117 - 128.
- 1982a, *Drohiczyń od VI do XIII wieku*, Podjezierze—Olsztyn—Białystok, ss. 103, Muzeum Okręgowe w Białymstoku.
- Mycielska R. 1981, *Nowe znalezisko formy do wyrobu krążków mennicznych ze stanowiska Zakrzów, woj. Kraków*, Acta Arch. Carp., 21, 1982, s. 145 - 151.
- Nadolski A. 1980, *Średniowieczna Łęczyca w świetle badań łódzkich archeologów*, Pr. i Mat. MAEŁ., Seria Archeologiczna, 27, 1982, s. 23 - 32.
- Nawroński T. 1978, *Uwagi na marginesie badań archeologicznych w Gubinie, woj. zielonogórskie*, Mat. Zachpom., 24, 1982, s. 159 - 167.
- Niewęglowski A. 1981, *Cmentarzysko kultury przeworskiej z okresu rzymskiego w Gościeradowie, gm. loco, woj. Tarnobrzeg*, Spr. Arch., 33, 1982, s. 61 - 98.
- 1981a, *Zur Forschung des Bestattungsbrauchtums der Bevölkerung der Przeworsk Kultur in der jüngeren vorrömischen Periode*, Arch Polona, 20, 1982, s. 81 - 122.
- 1982, Rec.: J. Meduna, *Die Latenzeitlichen Siedlungen in Mähren*, Praha 1980, zam. w: Kw. HKM., 30/2, s. 252 - 254.
- Nogalski S. 1979, *Szczątki kostne z wczesnośredniowiecznego Smoldzina, woj. śląskie (Ekspertyza zoologiczna)*, Mat. Zachpom., 25, 1982, s. 205 - 209.
- Nowak T. M. 1981, *Przegląd prac z zakresu dawnej polskiej historii wojskowej opublikowanych w Polsce w latach 1970 - 1979*. Stud. Mat. z Hist. Wojsk., 24, 1982, s. 343 - 356.
- Nowak T. 1982, Rec.: Jan Szymczak, *Grody w Polsce środkowej i zachodniej w okresie rozbitcia dzielnicowego*, Acta UL., Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego, Nauki Humanistyczno-Społeczne, Seria 1, Łódź 1980, zam. w: Roczn. Łódź., 32, s. 336 - 339.
- Nowakowski W. 1981, *Dwie studnie z osady kultury przeworskiej w miejscowości Izdebnko Kościelne, gm. Grodzisk Mazowiecki*, Spr. Arch., 33, 1982, s. 49 - 59.
- Okulicz J. 1981, *Grupy Mrągowska i Węgorzewska kultury zachodniobałtyjskiej a zagadnienie „Galindai i Sudinoi” Ptolomeusza*, Roczn. Białost., 14, 1982, s. 151 - 167.
- Okulicz Ł. 1981, *Kształtowanie się osadnictwa Mazur Wschodnich i Suwalszczyzny we wczesnej epoce żelaza*, Roczn. Białost., 14, 1982, s. 139 - 149.
- 1982, Rec.: *Finno-Ugry i Słowianie*. Dokłady Pierwogo sowieckiego-finlandzkiego sympozjuma po voprosam archeologii 15 - 17 nojabra, Wydawnictwo „Nauka” Leningrad 1979, zam. w: Arch. Polski, 26/2, s. 453 - 456.
- Orłowski T. H. 1982, Rec.: Cetwiński Marek, *Rycerstwo Śląskie do końca XIII wieku. Pochodzenie-gospodarka-polityka*. Wrocław 1980 zam. w: Śl. Kw. Hist., 37, z. 1 - 2, s. 104 - 108.
- Ostoja-Zagórski J. 1980, *Teoretyczne podstawy badań nad strukturą gospodarki pradziejowej*, Spr. z posiedz. Kom. Nauk., 24/2, 1982, s. 301 - 302.
- Parczewski M. 1981, *Płaskowyż Głubczycki we wczesnym średniowieczu*, Zesz. Nauk. UJ., Prace Archeologiczne, 31, 1982, ss. 156.
- Paszkiwicz B. 1982, Rec.: Marian Kowalski. *Vademecum kolekcjonera monet i banknotów polskich*, Wrocław 1980, zam. w: Biul. Num., nr. 5 - 6, s. 91 - 98.
- Piaskowski J. 1981, *Hipotetyczne wyprowadzanie cech żelaza wytapianego w starożytnym ośrodku mazowieckim i ocena tego ośrodka*, Kw. Hist., 29/4, 1982, s. 433 - 450.

- Piaskowski J. 1982, *Występowanie arsenu w starożytnych i wczesnośredniowiecznych przedmiotach z żelaza dymarskiebo*, Kw. Hist. Nauk. i Techn., 27/2, s. 397 - 410.
- Piaskowski J., Hensel Z. 1981, *Metaloznawcze badania przedmiotów żelaznych i żużla z wczesnośredniowiecznego cmentarzyska w Czersku koło Piaseczna*, Spr. Arch., 33, 1982, s. 137 - 148.
- Piekarczyk S. 1981, *Religia — Magia — Chrystianizacja (Na marginesie książki Henryka Lowmiańskiego, uwagi metodologiczne)*, w: Kw. Hist., 88/4, 1982, s. 1037 - 1059.
- Pietrzyński T. *Recenzji Vademecum kolekcjonera monet i banknotów uzupełnienie*, Biul. Num., 5 - 6, s. 98 - 99.
- Polish Archaeological Abstracts, Vol. 11, Abstracts 1/82-221/82, Praca zbiorowa pod redakcją A. Dymaczewskiego, Wrocław 1982.
- Popielas-Szulcka B. 1981, *Rozwój przedlokacyjnego Białogardu i jego zaplecza osadniczego*, Roczn. Koszal., 17, s. 72 - 81.
- Porzeziński A. 1978, Rec.: M. B. Szczukin, *Archeologiczeskie danne o Sławjanach II - IV wiekow. Perspektywy retrospektiwnego metoda*, Archeologiczeskij Sbornik 1976, 17, s. 67 - 81, zam. w: Mat. Zachpom., 24, 1982, s. 433 - 437.
- 1978a, Rec.: I. P. Rusanowa, *O rannej date pamjatnikow prażskiego tipa, Drjewnjaja Rus' i Sławjanie*, Moskwa 1978, s. 138 - 143, zam. w: Mat. Zachpom., 24, 1982, s. 437 - 440.
- 1978b, Rec.: Szczukin M. B., *O niekotorych problemach czernjachowskiej kultury i proischożdenija Sławjan (po powodu statej E. A. Rikmana, I. S. Winokura, W. W. Siedowa i J. Wenera)*, Sowietskaja Archeologija, 1975, nr. 4, s. 57 - 70, zam. w: Mat. Zachpom., 24, 1982, s. 429 - 433.
- 1978c, Rec. W. A. Timoszczuk, *Sławjanskije poselenija VI - VII ww. w sewiernoj Bukowinie. DREWnjaja Rus i Sławjanie*, Moskwa 1978, s. 186 - 191, zam. w: Mat. Zachpom., 24, 1982, s. 445 - 448.
- 1979, Rec.: Krawczenko N. M., Abaszina N. S., Gorochowskij E. L., *Nowyje pamjatniki I tysjaczolittja n.e. w Kiiwsskom Podniproiwii*, Archeologija nr 15, 1975, s. 87 - 98, zam. w: Mat. Zachpom., 25, 1982, s. 415 - 416.
- 1979a, Rec.: Gorjunow E. H., *Pro periodizaciju desnjanskich starożytnosti i drugoj ta tretiej czwerti I tysjaczolittja n.e.*, Archeologija, 18, 1975, s. 42 - 50, zam. w: Mat. Zachpom., 25, 1982, s. 416 - 418.
- 1979b, Rec.: Abaszina N. S., Gorochowskij E. L., *Keramika piznozarusińeckogo poselenija Obuchiw III*, Archeologija, 18, 1975, s. 61 - 71, zam. w: Mat. Zachpom., 25, 1982, s. 419 - 420.
- 1979c, Rec.: Baran W. D., *Rannosławjanskije naselenija Prikarpattja i Wolini naperedodni utworenija dawnoruskiej derżawy, Naselennja Prikarpattja i Wolini za dobu rozkladu perwisnoobscinnogo ładu ta w dREWnoruskij czas*, Kijow 1976, s. 94 - 107., zam. w: Mat. Zachpom., 25, 1982, s. 420 - 424.
- 1979d, Rec.: Danilenko W. N., *Piznozarusińeckie pamjatki kiiwsskiego tipu*. Archeologija 19, 1976, s. 65 - 92, zam. w: Mat. Zachpom., 25, 1982, s. 424 - 430.
- 1979e, Rec.: Baran W. D., *Sławjanie w seredinie I tysjaczolittja n.e. Problemy Etnogeneza Sławjan*. Kijow 1978, s. 5 - 39, zam. w: Mat. Zachpom., 25, 1982, s. 430 - 438.
- 1979f, Maksimow E. W., Trepilowski R. W., *Poselenija kijewsskiego tipa bliz Czernigowa. Problemy Etnogeneza Sławjan*. Kijow 1978, s. 91 - 108, zam. w: Mat. Zachpom., 25, 1982, s. 439 - 444.
- 1979g, Rec.: Prichodnjuk O. M., *Ob etnokulturnoj situaciji w dniewrowskom leso-stepnom pogranicze wo utoroj połowinie I tysjaczolittja n.e. Problemy Etnogeneza Sławjan*. Kijow 1978, s. 108 - 124, zam. w: Mat. Zachpom., 25, 1982, s. 444 - 447.
- Proksa M. 1982, *Wyniki badań archeologicznych na terenie dawnego palacu biskupów przemyskich w Krośnie*, Stud. Mater. Muz. Okr. Kros., 2, s. 169 - 180.

- Pytlas S., Szymczak J. 1982, Rec.: *Łódź, Dzieje miasta*, T. 1. do 1918 r. Warszawa 1980, zam. w: *Rocz. Łódź.*, 31, s. 297 - 307.
- Rogosz R., Nawroński T. 1979, *Z badań nad umocnieniami obronnymi w lokacyjnym Stargardzie*, *Mat. Zachpom.*, 25, 1982, s. 107 - 204.
- Romanowska-Grabowska O., Janikowski J. 1982, *Wyniki badań na cmentarzysku, ciałopalnym z okresu wpływów rzymskich w Rużu (Rózu) dawny pow. Golub-Dobrzyń*, *Rocz. Muz. Tor.*, 8, s. 105 - 144.
- Rosen-Przeworska J. 1981, *Les survivances celtiques dans les traditions populaires polonaises*, *Ethn. Polona*, 7, 1982, s. 47 - 58.
- Różnowski F., Gładkowska-Rzeczycka J. 1979, *Dwie czaszki z XI wieku odkryte w jamie nr 11 na Srebrnym Wzgórzu w Wolinie*, *Mat. Zachpom.*, 25, 1982, s. 85 - 92.
- Rydlewski J., Walde-Nowak P. 1981, *Kilka uwag o programie archeologicznego zdjęcia Polski*, *Spr. Arch.*, 33, 1982, s. 235 - 239.
- Samsonowicz A. 1982, *Wytwórczość skórzana w Polsce wczesnofeudalnej*, *St. i Mat. z HKM.*, 54, ss. 243.
- Schmidt A. 1982, *O genezie „ruskich” denarów Chrobrego*, *Biul. Num.*, 3 - 4, s. 41 - 43.
- Sikorska-Ulfik I. 1982, *Wyniki wykopalisk na zamku w Reszlu*, *Warmia i Mazury* 28/4, s. 4 - 5.
- Słownik Starożytności Słowiańskich*, 7, 1982, cz. 1, Y - Ź, Poznań 1982, ss. 328.
- Smulski E. 1982, *Okolicznościowe hasła i sentencje na monetach polskich*, *Biul. Num.*, 1 - 2, s. 1 - 6.
- Strzelczyk J. 1982, *Początki chrześcijaństwa u Słowian nadbałtyckich*, [polem] *Zap. Hist.*, 47/1, s. 87 - 100.
- Suchodolski S. 1982, *Moneta i obrót pieniężny w Europie Zachodniej*, Wrocław, Polska Akademia Nauk, Instytut Historii Kultury Materialnej, Seria Kultura Europy Wczesnośredniowiecznej 13.
- 1982a, *Jeszcze o denarach „ruskich” Chrobrego*, *Biul. Num.*, 3 - 4, s. 43 - 46.
- Szadkowska L. 1982, *Osada kultury przeworskiej z późnego okresu wpływów rzymskich w Opolu-Zakrzowie*, *Op. Rocz. Muz.*, 7, s. 65 - 117.
- Szenicowa W. 1982, *Badania archeologiczne w Łagiewnikach w woj. bydgoskim*, *Kom. Arch.*, *Badania wykopaliskowe na terenie województwa bydgoskiego w latach 1973 - 1979*, Bydgoszcz, s. 81 - 99.
- Szymański W. 1981, Rec.: Magdalena Beranová, *Zemědělství starých Slovanů*, Praha 1980, zam. w: *Kw. HKM.*, 29/4, 1982, s. 513 - 519.
- Śląskie Sprawozdania Archeologiczne, 23, 1982, ss. 92, Wrocław.
- Świeżyński K. 1982, *Archeozoologia i udział anatomów weterynaryjnych w jej powstawaniu oraz rozwoju*, *Życie weterynaryjne* nr 5, s. 194 - 197.
- Tabaczyński S., Buko A. 1981, *Sandomierz. Starożytność. Wczesnośredniowiecze*, Rzeszów, 1982, ss. 212. Krajowa Agencja Wydawnicza.
- Twarowska E. 1982, *Cmentarzysko i kościół św. Marcina w Wiślicy*, *Światowit*, 35, s. 195 - 256.
- Tyszkiewicz J. 1981, Om.: Konrad Jażdżewski, *Pradzieje Europy Środkowej*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo, Wrocław 1981, zam. w: *Prz. Hist.*, 72/3, 1982, s. 575.
- Urbanowicz J. 1982, Rec.: *Dzieje Lipska nad Biebrzą. Monografia historyczna do 1914 roku*, Białystok 1980, zam. w: *Zesz. Nauk. UW. Białyst. Pr. Hist.*, 6, s. 215 - 223.
- Walenta K. 1980/81, *Obrządek pogrzebowy na Pomorzu w okresie późnolateńskim i rzymskim*, *Arch. Balt.*, 5, 1981, ss. 199.
- Wawrzykowska B. 1982, *Dr Januariusz Janikowski, 10.VIII.1938 - 26.I.1981. Wspomnienie pośmiertne*, *Rocz. Muz. Tor.*, 8, s. 145 - 146.
- Veritate et Scientia*, 1982, Księga pamiątkowa w 125-lecie Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, pod redakcją Antoniego Gąsiorowskiego, Warszawa—Poznań, ss. 273, *Pr. Kom. Hist. PTPN.*, 35.

- Wędzki A. 1981, Rec.: *Dzieje ziemi gostyńskiej*, Praca zbiorowa pod redakcją Stanisława Sierpowskiego, Poznań 1979, zam. w: St. i Mat. do dziej. Wlkp. i Pom., 14 (20), z. 2, 1982, s. 138 - 141.
- 1982, *Pyzdry. Studia nad najdawniejszymi dziejami miasta do najazdu krzyżackiego (1331 r.)*, Roczn. Kon., 10, s. 9 - 47.
- Wielowiejski J. 1981, *Kazimierz Majewski (25.III.1909 - 27.VII.1981)*, Wiad. Num., 25, z. 3/4, 1982, s. 214 - 215.
- Wiraska-Parachoniak M. 1981, *Analiza technologiczna celtyckich foremek mennicznych z Małopolski*, Acta Arch. Carp., 21, 1982, s. 153 - 157.
- Wiśniewski J. 1981, *Badania nad dziejami osadnictwa ziem dawnej Jaćwieży i jej pogranicza — wyniki i propozycje*, Roczn. Białost., 14, 1982, s. 235 - 258.
- Wojciechowska D. 1982, *Byczyna, woj. Opole*, Sil. Ant., 24, s. 109.
- Wojciechowski J. 1982, „Archeologiczne zdjęcie Polski” i jego realizacja na terenie woj. kaliskiego, Roczn. Kal., 15, s. 301 - 305.
- Wojtasik J. 1978, *Wyroby z metali kolorowych ze Srebrnego Wzgórza w Wolinie*, Mat. Zachpom., 24, 1982, s. 35 - 113.
- Wołagiewicz M. D. 1979, *Materiały do bibliografii archeologii polskiej Pomorza Zachodniego za rok 1978*, Mat. Zachpom., 25, 1982, s. 387 - 393.
- Woźniak Z. 1981, *A Survey of the Investigations of the Bronze and Iron Age Sites in Poland in 1980*, Spr. Arch., 33, 1982, s. 289 - 292.
- 1981a, Rec.: A. Cofta-Broniewska, *Grupa Kruszańska kultury przeworskiej, Ze studiów nad rozwojem regionalizmu społeczeństw Kujaw*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Seria Archeologia nr 11, Poznań 1979, Spr. Arch., 33, 1982, s. 272 - 278.
- Wójcik T. 1978, *Pomorskie formy bransolet węzowatych z okresu rzymskiego*, Mat. Zachpom., 24, 1982, s. 35 - 113.
- Wyrobisz A. 1981, *Źródła archeologiczne do historii średniowiecznego Inowrocławia*, Ziem. Kuj., 6, s. 183 - 188.
- 1981a, Rec.: *Bochnia. Dzieje miasta i regionu* pod redakcją Feliksa Kiryka i Zygmunta Ruty, Kraków 1980, zam. w: Kw. Hist., 88/4, 1982, s. 1091 - 1094.
- Wyrozumski J. 1981, Rec.: *Historia Kultury Materialnej w zarysie*, Opracowanie zbiorowe pod redakcją Witolda Hensla i Jana Pazdura, Tom I. *Od VII do XII wieku*, red. Maria Dembińska i Zofia Podwińska, Tom II. *Od XIII do XV wieku*, red. Anna Rutkowska-Płachcińska, Wrocław 1978, Zakł. Nar. im. Ossolińskich, Wydawn. PAN, Instytut Historii Kultury Materialnej PAN, zam. w: Acta Pol. Hist., 43, s. 205 - 208.
- 1981a, Rec.: Godłowski Kazimierz, *Z badań nad rozprzestrzenieniem Słowian w V - VII w. n.e.* Kraków 1979, zam. w: St. Hist., 24/4, 1982, s. 669 - 673.
- Zajączkowski S. M. 1982, Rec.: Leszek Kajzer, *Studia nad świeckim budownictwem obronnym województwa łęczyckiego w XIII - XVII wieku*, Acta UL., Folia Archaeologica 1, 1980, zam. w: Roczn. Łódz., 32, s. 330 - 336.
- Zawadzka-Antosik B. 1982, *Najnowsze odkrycia na cmentarzysku wczesnośredniowiecznym w Czekanowie, województwo Siedlce*, Biul. Inf. Zarz. Muz. i Ochr. Zab., 144, s. 2 - 3.
- Zoll-Adamikowa H. 1980, *Wyobrażenia życia pozagrobowego u Słowian: dusze nieśmiertelne, czy defuncti vivi?*, Spr. z posiedz. Kom. Nauk., 24/1, 1982, s. 4 - 5.
- 1981, *Major Results of 1980 Excavations of Early Mediaeval Sites in Poland*, Spr. Arch., 33, 1982, s. 293 - 296.
- Żabiński Z. 1979, *Siła nabywczą pieniądza w średniowieczu*, Spraw. z posiedz. Kom. Nauk., 23/2, 1982, s. 283 - 285.
- 1982, *Metody ilościowe w badaniach numizmatycznych (Część V)*, Biul. Num., 1 - 2, s. 13 - 20.